

Tartu Ülikool
Filosoofia ja semiootika instituut
Semiootika osakond

Ulla Juske

Kuidas luua absurdi (kunstis)? Vaade semiootikast ja kujutis kunstist.

Magistripjekt

Juhendaja: Ott Puumeister

Silver Rattasepp

Tartu

2021

Olen magistriprojekti kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõttelistele seisukohtadele ning muudest allikatest pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Ulla Juske

.....

(allkiri)

.....

(kuupäev)

Luban töö kaitsmisele.

Juhendajad: Ott Puumeister, Silver Rattasepp

.....

(allkiri)

.....

(kuupäev)

.....

(allkiri)

.....

(kuupäev)

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
Teema valik.....	4
Magistriprojekti eesmärk.....	5
Magistriprojekti struktuur.....	5
1. ABSURDI TÄHENDUSVÄLI.....	6
1.1 Absurdi tähendus(ed).....	6
1.2. Eksistentsialistlik absurd	8
1.2.1 Nihilism	8
1.2.2 Eksistentsialism.....	9
2. MILLAL ON ABSURD?.....	10
2.1 Sissejuhatus.....	10
2.2 Tähendus – absurdi tekke eeldus.....	11
2.3 Tähenduse tühistamine.....	12
2.4 Suhtepõhisus.....	13
2.5 Tähenduse naasmine.....	13
3. AUTORIKOOMIKS „KUIDAS SURNUD JÄNESED ABSURDI SELGITAVAD“.....	15
3.1 Sissejuhatus.....	15
3.2 „Absurdi“ mõiste kunstis.....	15
3.3 Koomiks väljendusvahendina absurdi käsitlemisel	16
3.4 Kunstiline mudel absurdi käsitlemisel.....	17
3.5 Kunst absurdi näitlikustamiseks.....	18
3.5.1 Joseph Beuysi jänesed	18
3.5.2 Absurdi kasutus avangardistlikus kunstis.....	19
KOKKUVÕTE.....	20
KIRJANDUS.....	22
SUMMARY.....	26
LISAD.....	27
Lihthitsents.....	27
Autorikoomiks „Kuidas surnud jänesed absurdi selgitavad“ käsikiri.....	28

SISSEJUHATUS

Teema valik

Magistriprojekti ajendiks on sõbra räägitud lugu sõjaväest. Noore sõdurina anti talle ja ta kaaslastele öörahu rikkumise eest karistuseks käsk ämbriga toast pimedus välja kanda. Algul kõik naersid, kuid olukorra tõsidust kinnitasid kaks püssiga sõdurit, kes käsu täitmist valvama jäid. Tuli hakata tegema mõttetut tööd, kuni tuba oli valge ja pimedus „välja kantud“.

Milles peitub loo iva? On selge, et pimedust ämbriga toast välja kanda on võimatu. Tegevus on mõttetu, sest kui päike tõuseb, läheb tuba valgeks sõdurite tegevusest hoolimata. Küll aga on võimalik ämbriga edasi-tagasi käia ja pimeduse välja kandmist imiteerida. Võib öelda, et tegemist on absurdse olukorraga: käsku täita ei ole võimalik, samuti ei ole võimalik ka selle täitmiseks vajalikust tegevusest hoiduda.

Sõna „absurd“ kasutatakse igapäevases kõnes palju, tihtipeale sellele erilist tähelepanu pööramata. „Absurd! Teoreetiline nonsenss!¹“, „absurdsed nõuded²“, „absurdi kampaania³“, „absurd kuubis⁴“, „tragikoomiline absurd“⁵. Need on mõned väljavõtted viimase paari aasta jooksul eesti meedias ilmunud arvamused, intervjuudest ja kommentaaridest, kus sõna „absurd“ on läbi jooksnud. Sõna „absurd“ abil näidatakse mõne nähtuse tõsiselt võetamatust, oma arvamuse õigsust või oponendi väite mõistuspärasest. Avalikus diskursuses kasutatakse enamasti sõna „absurd“, et selle abil millegi rõhutamise kaudu mõtet, ideed või nähtust tõsisest diskursusest välja heita. Absurd on midagi, mida enamasti tajutakse intuiitselt: me teame, et see, mida näeme, on absurd, kuid ei oska või ei pea vajalikuks sõnastada, miks see just nii on (või tundub olevat). „See on

¹ <https://www.err.ee/1151289/ekspertide-hinnangul-on-ekre-sonavotud-strateegiline-valik>, *Err uudised*, 25.10.2020

² <https://arileht.delfi.ee/artikkel/91151783/lennufirma-valdib-kompensatsioone-klientide-jaoks-absurdsete-noudmistega-ekspert-tegeldakse-tsirkusega>, *Äripäev*, 25.09.2020.

³ <https://uueduudised.ee/arvamus/repliik/absurdikampaaniad-on-brusseli-noukoguliku-templiga-uuslavastused/>, *Uued Uudised*, 25.06.2021.

⁴ <https://epl.delfi.ee/artikkel/88603233/urmas-viilma-seb-i-absurd-kuubis-lapse-aadressi-muutmiseks-tuleb-hiiumaalt-praamiga-e-panka-soita>, *Eesti Päevaleht*, 09.01.2020.

⁵ <https://epl.delfi.ee/artikkel/95288573/maimu-berg-ma-ei-kujutanud-oma-vanaduspolve-ette-sellisena-et-pean-kaima-maskiga-ja-elama-hirmus>, *Eesti Päevaleht*, 03.12.2021.

niisugune absurd ja sürreaalsus, et midagi taolist mujal küll ei kohta“⁶.

Magistriprojekti eesmärk

Mõistet „absurd“ on teaduslikes töödes käsitletud enamasti filosoofia ja teatrikunsti valdkonnas. Semiootiliselt on absurdi vähe uuritud ja kui, siis keelekasutuse analüüsimisel (Rossi-Landi 1976: 347-367). Magistriprojekti eesmärk on selgitada mõistet, mida igapäevases kommunikatsioonis kasutatakse palju selle tähendusele mõtlemata. Püüan leida vastust küsimustele „millal on absurd?“ ja „kuidas absurdi luua?“ Projektis teen seda kujutava kunsti kaudu – autorikoomiks „Kuidas surnud jänesed absurdi selgitavad“ – ja näitel: koomiksisse on valitud näited kunstiajaloost. Valik tuleneb ühelt poolt minu erialast, visuaalkunstist. Semiootikaõpingute üks eesmärk oli õppida rakendama semiootilisi meetodeid kunsti loomisel ja analüüsimisel. Teiselt poolt võimaldab koomiks kunstilise mudelina absurdi mõiste selgitamisele lisaks edasi anda ka tunnet, mis tekib absurdiga kokkupuutumisel. Teadusliku mudeli eesmärk ei ole anda edasi absurdi tunnetust, vaid analüüsida seda kui nähtust, seda mõistuspäraselt selgitada. Kunstilise mudeli eesmärk on aga jätta vastuvõtjale tõlgendusvabadus ja sellega ka intuitiivne vastuvõtmise võimalus. Autorikoomiks võiks lugejaid panna mõtlema absurdi tähendusele ja rakendusele nii kunstis kui ka ühiskonnas laiemalt.

Magistriprojekti struktuur

Magistriprojekt koosneb praktilisest tööst, autorikoomiksist „Kuidas surnud jänesed absurdi selgitavad“ ja projekti teoreetilis-metodoloogilisest põhjendusest.

Projekti teoreetilis-metodoloogiline osa koosneb kolmest suuremast peatükist. Esimese, kus käsitletakse absurdi tähendusvälja, eesmärk on anda ülevaade olemasolevatest „absurdi“ tähendustest. See on järgmises peatükis esitletud absurdi osiste ja nende dünaamika väljatöötamise

⁶ <https://www.err.ee/1608073315/ansip-oleksin-eelistanud-koalitsiooni-sotside-ja-isamaaga>, *Err uudised*, 14.01.2021.

aluseks. Kuna absurdi käsitletakse teaduslikes uurimustes enamasti selle filosoofilisest definitsioonist lähtudes, siis olen eksistentsialismile pühendanud eraldi alapeatüki ning teen lühiülevaate selle valdkonna peamiste mõtlejate Søren Kierkegaard'i, Jean Paul Sartre'i ja Albert Camus' absurdikäsitlusest. Järgmisena toon välja absurdi kolm olulisemat aspekti: absurdi eelduseks olev tähendus, selle tühistamine ja naasmine. Teoreetilise osa viimases suuremas peatükis, mis on pühendatud autorikoomiksile „Kuidas surnud jäneseid absurdi selgitavad“, kirjeldan praktilises töös kasutatud meetodeid ja põhjendan koomiksisse valitud kunstinäidete valikut.

1. ABSURDI TÄHENDUSVÄLI

1.1 Absurdi tähendus(ed)

Arvatakse, et sõna „absurd“ pärineb 16. sajandist ladinakeelsest sõnast *absurdus*, mis algselt tähendas kurti ja tumma. Semantiliselt ongi absurdil kaks tähendust: „see, kes ei kuule“ ja „see, keda ei ole kuulda“. Hollandi keeleteadlase Michiel de Vaani arvates võib *absurdus*'e tähendust tõlgendada „kuuldamatuna“ [*not hearing*], mis aja jooksul on muutunud „ennekuulmatuks“ [*unheard of*] (de Vaan 2008: 602).

Seletavates sõnaraamatutes selgitatakse „absurdi“ enamasti kahel viisil. Esimene on absurd kui terve mõistuse ja loogilise mõtlemisega vastuolus olev nähtus, väljend või mõte (EKI 2021); põhjendamatu, ebaloogiline ja kohatu (Oxford Lexico). Selline määratlus ei selgita mõiste tähendust. „Terve mõistus“ ei ole väljendina üheselt mõistetav ja selle võrdlemine loogikaga on põhjendamatu. Kõik, mis on vastavuses „terve mõistusega“, ei ole ilmtingimata loogiline, samuti ei ole põhjendamatu alati ebaloogiline ega kohatu.

Küll aga toob see määratlus esile absurdi ühe olulisema tunnuse – vasturääkivuse, paradoksaalsuse. Huumoriteoorias kirjeldataksegi „absurdi“ väljendumist ebakõlas [*incongruity*], mis tekib loogilisele arutelule omaste reeglite lõhkumises. Eliott Oringu (2003) järgi on igasugune

huumor teatus mõttes absurdne, sest tekib vastuolus loogika, reaalsuse ja kokkulepitud reeglitele vastava käitumisega. Absurdihuumoris lisatakse tavapärasele vastuolule veel üks tasand, võimatule (naeruväärsele, terve mõistuse vastasele) olukorrale pakutakse veelgi võimatum lahendus. Siinkohal toob Orring näiteks lapsepõlvest tuttavad elevandinaljad: „Miks on elevant enda huuled punaseks värvunud? Et ta kirsipuu otsast välja ei paistaks.“

Absurdis peituva paradoksaalsuse tõttu kasutataksegi seda tihti kunstis, kirjanduses ja teatris, kus absurdi abil kummastatakse harjumuspäraseid nähtusi, et sel viisil näidata neid teistsugusest vaatenurgast. Üks kuulsaid näiteid kirjanduses on Joseph Helleri elu eksistentsi paradoksaalsusest kõnelev romaan „Nõks-22“. Nõks-22 on paradoks, mis väljendub väljapääsmatu olukorrana, millega romaani tegelased puutuvad ühel või teisel kujul kokku: „Orr oli hull ja tal saanuks lendamise ära keelata. Ta pidi seda vaid küsima; ja niipea kui ta seda küsiks, ei oleks ta enam hull ja peaks lahingulende jätkama. Orr oleks hull, kui edasi lendaks, ja tervemõistuslik, kui ei lendaks, aga kui ta oli tervemõistuslik, siis pidi ta lendama. Kui ta lendas, siis oli ta hull ja ei pidanud lendama; aga kui ta ei tahtnud lennata, siis oli ta tervemõistuslik ja pidi lendama“ (Heller 2020:60). Esmapilgul teevad romaanis leiduvad paradoksid nalja, kuid Teise maailmasõja kontekstis muutub humoorikus ahastuseks ja ängistavaks. Reklaaminduses seisneb absurdse kujutise kasutegur selle meeldejäävuses ning meeletab tarbija toote suhtes positiivsemaks (Leopoldo, Arias-Bolzmann 2018). Seadusandluses võimaldab absurdi reegel kohtutel ignoreerida õigusakti sõnasõnalist tähendust, kui see toob kaasa absurdsed, moraalsest ja religioosest seisukohast või tavadest lähtudes mitteaktsepteeritavad tagajärjed (Stawecki 2012).

Teise määratlusena on seletavates sõnaraamatutes toodud välja filosoofiline absurd, mille puhul arutletakse elu ja selle absurdsuse üle. Absurd on siinkohal modernistlik vaade inimeksistentsile maailmas, millel puudub mõte: absurd on seisund, kus inimene eksisteerib mõttetus maailmas, kus ta elul ei ole mõtet väljaspool ta enda eksistentsi (Merriam-Webster). Akadeemilistes uurimustes, mis käsitlevad „absurdi“ mõistet (Esslin 2004, Hinchliffe 2018, Gaving 2013 jt.), on absurdi defineeritud enamasti seoses eksistentsialismiga. Lisaks filosoofiale tegelevad

need käsitlused ka ilukirjanduse ja teatriga. Kuna absurdifilosoofia puhul ei ole tegemist koolkonna ega liikumisega, kuhu autorid ise kuuluvad, vaid uurijatepoolse määratlusega, siis on ka autorid, keda läbi eksistentsialismi absurdiga on seostatud, erinevates käsitlustes erinevad. Kesksete mõtlejatena on esile toodud Søren Kierkegaard'i, Jean Paul Sartre'it ja Albert Camus'd (Esslin 2004, Hinchliffe 2018).

Martin Esslin on filosoofilise absurdiga seostanud modernistlikku suunda lavakunsti, nimetades seda „absurditeatriks“ (Esslin 2004: 27). Esslin näeb absurditeatris väljundit, kuidas tegeleda elu absurdsuse ja eksistentsiotsingutega. Kuigi filosoofilise absurdi populaarsus oli tugevasti seotud Teise maailmasõja järgse lääne kultuuriga, kus „Jumal on surnud“ ja usk progressimüüti purustatud, siis Kim Koltun (2018) on sidnuud animasarja „Rick ja Morty“ populaarsuse millenniumilaste seas eksistentsialismiga. Ebakindel majanduslik olukord tekitab tuleviku suhtes ängi ja ärevustunnet, mida „Rick ja Morty“ absurdihuumor naeruvääristab ja näitab tühisena. Pideva tähenduse ja elu mõtte otsimise asemel julgustab see maailmas pettunud noortel suhtuda sellesse, mida muuta ei ole võimalik, iroonia ja naeruga, vastata elu absurdsusele absurdsusega.

Absurdi sünonüümideks on toodud „jabur“, „arulagedus“, „idiootsus“, „lollus“, „ogarus“, „vaimunärimine“, „soga“, „abrakadabra“ (SYS 2007). Antud sünonüümidega saab seostada absurdi esimest määratlust. Absurdi kasutataksegi tihti peale, et väljendada hämmeldust või nõrdimust millegi üle, mis ei mahu harjumuspärasesse reeglitesse. Seetõttu väljendavad need sõnad pigem suhtumist absurdi kui selle olemust.

1.2. Eksistentsialistlik absurd

1.2.1 Nihilism

Neil Cornwell kirjutab, et 20. sajandi absurdism on „läbi eksistentsialismi sündinud nihilismist, mida toidab veendumus surma paratamatusest (äng, ärevus ja surm on eksistentsialisti

enesepiitsutamise vahendid⁷⁾“ (Cornwell 2006: 5). Eksistentsialistlik absurd seostub eelkõige nietzscheliku arusaamaga, et kristlik moraal, mille õpetuse kohaselt on füüsilisena näiva maailma taga teispoolne ehk tõeline maailm, on nihilistlik. Selline maailmatõlgendus alandab siinpoolse, maise maailma väärtust ja võib lõpuks viia ka iseenda lagunemiseni (Pauklin 2021). Filosoofilist absurdi on võrreldud ka skeptitsismiga (Nagel 2013: 18). Teaduse areng 19. sajandil tõi kaasa tõeihaluse ning sellega koos skeptitsismi kõige suhtes, mis on empiiriliselt tõestamatu. Mõisted nagu „Jumal“, „teispoolsus“, „teine parem maailm“, „hing“ jne. kaotasid oma tähenduse. Søren Kierkegaardi jaoks väljendubki absurd usus, sest seda ei saa ratsionaalsusega seletada. Usk on paradoks, mida mõtlemise abil haarata ei ole võimalik, usk algab seal, kus lõpeb teadmine (Kierkegaard 1998). Indiviidi tasandil väljendub nihilism eksistentsiaalse ja psühholoogilise seisundina, mis märgib täielikku väärtuste, tähenduse ja eesmärkide puudumist.

1.2.2 Eksistentsialism

Jean Paul Sartre'i käsitluses on olemine absurdne, samuti on mõttetu ka inimese enda eksistents. Absurdne on see seetõttu, et sellel puudub mõte, mis tähendab, et ei ole ratsionaalset alust, miks olemine on just selline, aga mitte teistsugune. Mõttetu olemiskogemuse avavad iiveldus ja igavus (Sartre 2004). Absurdi üheks keskseks teoseks peetavas Albert Camus' „Sisyphose müüdis“ ütleb autor, et absurd on tunne, mis „sünnib inimlike ootuste ja maailma meeletu vaikimise vastandusest“ (Camus 2008: 36). Absurdi tundev inimene näeb, et tema vajadus ühtsuse, arusaamise ja mõistuspärasuse järele on vastuolus tegeliku maailmaga, mis on oma olemuselt kaootiline ja korrastamatu ning seetõttu võimetu inimese soovidele vastama. Thomas Nageli järgi tähendab väide, et kui maailm oleks teistsugune, siis oleksid inimese ootused täidetud, kuid nii see tema meelest ei ole (Nagel 2013:17). Vastuolu ei tingi Nageli sõnul mitte maailma kaootilisust, vaid inimese võime oma eksistentsi üle reflekteerida, nii et ta elu tundub võrreldes universumi suurusega

⁷⁾*The absurd, then, is born of nihilism, out of existentialism, fuelled by the certainty of death (anxiety, dread and death being the scourge of the existentialist).*

tühine. See tähendab, et vastuolu tekib inimeses endas. Tõnu Viigi (2008) sõnul ei teki absurd postmodernses ühiskonnas enam emotsionaalse sunni ajendil, mis tunnetab maailma irratsionaalsena. Inimene ei arva, et tema identiteet põhineb „iseoleval vaimsel substantsil“ ehk hingel (Viik 2008: 144), kuna tunnetab maailma inimtekkelisena. Kõik ihaldusväärne on siinsamas (inimtekkelises maailmas) ja võõristust saab tekitada ainult vahendite puudumine lõputuks tarbimiseks. Maailm ei tundu enam vaikiva ja võõrana, vaid lärmaka ja stressi tekitavana. Absurdist võib saada ihaldus- ja uudishimu objekt puhtalt absurdi kogemuse saamise eesmärgil: „ainus, mis meid absurdi valima paneb, on absurd ise – absurdi mõttetu ilu ja ülevus“ (Viik 2008: 156).

2. MILLAL ON ABSURD?

2.1 Sissejuhatus

Neil Cornwell on kirjutanud, et satiir, huumor ja ebakõla on absurdi potentsiaalsed koostisosad. Samuti on ta osutanud põhjuse ja mõistuspärase naeruvääristamisele. Absurdile spetsiifiline tunnus tundub Cornwelli meelest aga olevat poleemika, mis tekib „eimiskil“ põhinevatel argumentidel (Cornwell 2006: ix).

„Eimiskiga“ viitab Cornwell puuduvale suurele narratiivile, kindlale aluspinnale, millele kunagi tugines mõtteline ja kogemuslik olemine. Selle tõttu võib juhtuda, et mõisted, mida kasutatakse, ja arusaamad, millel need põhinevad, on juhuslikud, neid ei seo miski ühtseks süsteemiks – need nii-öelda ripuvad kuristiku kohal. Demokraatlikud institutsioonid võivad kokku sobida fašismiga, ratsionaalsus irratsionaalsusega jne. Sellise tõlgenduse kohaselt on absurd omane ainult tänapäevasele lääne ühiskonnale ning see tekib juhuslikult, kuna puudub ühine suur idee. Põhjuse ja mõistuspärase naeruvääristamine aga osutab teadlikule käitumisele. See tähendab, et absurd ei juhtu kogemata ega juhuslikult.

2.2 Tähendus – absurdi tekke eeldus

Absurdi luues võetakse tähelepanu alla nähtus, millel on ühiskonnas tähendus või mida peetakse mõistuspäraseks. Väljend „elu on mõttetu“ on sisukas vaid siis, kui eeldatakse, et elul on mõte, tähendus. Pimeduse ämbriga välja kandmine on absurdne käsk ainult siis, kui eeldatakse, et käsk on mõistlik, sellel on mõistuspärane eesmärk.

Tähendus antakse millelegi, millel on ühiskonnas teatud positsioon, väärtus ja funktsioon. Need on omakorda seotud kollektiivselt heakskiidetud hoiakute ja väärtushinnangutega, mida samas kultuuriruumis elavad inimesed jagavad. Charles Peirce'i kohaselt on tähendus seotud harjumusega: millegi tähendus sõltub sellest, milliseid harjumusi see tekitab või hõlmab (Peirce 1997). Harjumus on omakorda uskumuse üks omadusi: uskumus „toob kaasa selle, et loomusele kehtestatakse toimimisreegel ehk harjumus“ (Peirce 1997: 1686). Uskumus on midagi, millest ollakse teadlik ja milles ei kahelda. Kuna kahtlusärritus on mõtte käivitaja, siis uskumuse puhul mõte peatub ja on „puhkeseisundis“ (Peirce *samam*). Toimimisreegli ehk harjumusena, mille rakendamine toob kaasa uue kahtluse, on uskumus samuti uue mõtte ja seetõttu ka teo stardipaik. See tähendab, et harjumus tekib olemasolevatest vastastikustest suhetest ja toimib seejärel järgnevate suhete struktureerijana. Selle kaudu harjumused tugevnevad ning muutuvad rohkem või vähem fikseeritud mustriteks (Hoffmeyer 2014: 107). Selleks, et absurdikogemus oleks universaalne ja absurd üheselt arusaadav (vähemalt samas kultuuriruumis elavatele inimestele), tuleks absurdi luues tähelepanu alla võtta just Peirce'i mõttes tähenduslik objekt või nähtus: midagi, mille tähenduses ei kahelda, kuna sellesse usutakse.

Niisiis, absurdi puhul ei ole tegemist tähendusetuse olukorraga. Tähendusetus jääb tihti tähelepanuta, seda ei tajuta ning tekkinud olukord on pigem mõttetu kui absurdne. Absurd on aga tähendusetus, mis eeldab tähendust (uskumust, harjumust). Veelgi enam, tähendust, mida mõistetakse mõtteka ehk tähtsana (elu mõte). Absurd tekib, kui tähenduse mõttekus seatakse kahtluse alla ja tähenduslikku olukorda (harjumusse, normi) tekib või tekitatakse tähendusetus. Just

see, mida ülalpool Neil Cornwell absurdile spetsiifiliseks tunnuseks, „eimiskil põhinevateks argumentideks“ pidas: ühiskondlikult tähtis ja tähenduslik ei põhine ilmtingimata millelgi, kuid uskumuse või harjumuse tõttu omistatakse sellele tähendus.

2.3 Tähenduse tühistamine

Absurdi puhul ei jäeta konkreetse objekti või nähtuse tähendus kõrvale, seda ka ei unustata, vaid tähendust õõnestatakse. Joseph Helleri romaani „Nõks-22“ peategelane, USA õhujõudude kapten Yossarian on paanikas ja raevunud, kuna nii tuhanded inimesed, kellega ta kunagi kohtunudki pole, kui ka ta oma ülemused, kes teda saadavad täitma lahinguülesandeid, kus ta võib surma saada, tahavad teda uuesti ja uuesti tappa (Heller 2020: 535–536). Albert Camus võrdleb oma aja tehasetöötaja igapäeva Sisypheose saatusega, kelle karistuseks on üüratu kaljurahn mäest üles veeretada ja seejärel vaadata, kuidas see alla veereb, ning siis uuesti alustada sama „mõttetu“ tegevusega. Sõda õigustatakse ideoloogilise või geopoliitilise eesmärgiga. Heller võtab Yossariani tegelaskuju abil sõjalt tähenduse: Yossariani elu on tõepoolest ohus, sest ta osaleb sõjategevuses. Vaenlase lendurite ja ka tema ülemuste eesmärk ei ole teda kui inimest tappa, vaid teda vaenlase ressursina elimineerida või, vastupidi, tema abil vaenlase ressursi elimineerida.

Absurdi puhul ei õõnestata tähelepanu all oleva nähtuse tähendust meelevaldselt, vaid sama viisi ja meetodite abil, mis sellele algse tähenduse on andnud. Absurdi puhul viiakse nähtuse sisemine tähendus koos hoidev loogika äärmusesse ning see hakkab iseennast õõnestama. Heller tühjendab sõja sellele antud tähendusest ja näitab, et indiviidi seisukohalt on praeguses maailmas sõda kui selline absurdne. Kirjanik ei tee seda üksnes väites, et sõda kui selline on absurdne, vaid sõjategevuse kirjelduse kaudu. Teos mõjub koomiliselt, kuid nali on lõks, et mõista sõja koledusi ja sõda muutub naljana mõttetuks. Sarnasel viisil õõnestab Camus ühiskondliku süsteemi toimimise mõtet.

Tähenduse tühistamisel tuleb lähtuda konkreetse tähenduse ehk harjumuse toimimisviisist

ehk loogikast. See tähendab, et ei ole universaalset meetodit, kuidas „absurdi“ kirjeldada. Kunsti tähenduse õõnestamiseks tuleb kasutada kunstilisi vahendeid: futuristid ja dadaistid õõnestasid kunsti tähendust tehes kunsti, mis lõhkus vana kunsti reegleid. Ühiskondlike nähtuste õõnestamiseks tuleb lähtuda nende tekkimise mehhanismist: Heller teeb seda sõja absurdsete kirjelduste kaudu. Absurdi tulemusena pannakse nähtuse tähendus kahtluse alla ja see hakkab tunduma mõttetuna, traditsiooniline kunst hakkas tunduma vananenuna, sõjategevus mõttetuna.

2.4 Suhtepõhisus

„Absurd on oma olemuselt lõhe. Ta ei ole ei ühes ega teises võrreldavas elemendis. Ta sünnib nende vastandusest“ (Camus 20008: 39). Kuna absurdi eelduseks on tähendus, mis tekib olemasolevatest vastastikustest suhetest ja nende tõlgendamisviisidest, siis on selge, et absurd ei ole asi iseenesest ega teki neutraalse kirjeldamise tulemusena. Seetõttu on absurd alati kontekstist sõltuv ja suhtepõhine. Samasugune on absurdikogemus: selleks, et absurdi mõista, peab tundma konteksti, kus absurd on loodud.

2.5 Tähenduse naasmine

Absurdi puhul naeruvääristatakse nähtust või objekti, millel on ühiskondlikult omistatud tähendus: midagi, mis on vene vormikoolkonda järgides (Tõnjanov 2014) tsentrisse kuuluv. See aga tähendab, et absurd on nähtusena ise perifeerne. Selles seisnebki absurdi (maksimaalne) efekt mõistuspäratu ja isegi šokeerivana.

Eriti selgelt tuleb see esile avangardistlikus kunstis, mille üks peamisi eesmärke oli üldiselt levinud (väikekodanlikele) hoiakutele, väärtustele ja kultuurile vastandudes kunsti piire avardada. Absurdsed võtted sobisid selleks, sest kunstnikud ei soovinud kunstist kui sellisest loobuda, vaid vana, harjumuspärase kunsti tähendust õõnestades näidata, et see ei vasta enam muutunud

ühiskonnale ning on vajadus uue, täiesti teistsuguse kunsti järele. Alfred Jarry etenduse „Kuningas Ubu“ peategelane lausus teatrilaval sõna „merdre“ – mõeldamatu vulgaarsus teatrilaval – ja futuristid esitasid kogu Shakespeare'i loominguga kaheminutilise žestidest koosneva etenduse abil. Mõlemad etteasted tekitasid publikus tohutut pahameelt ja mõjusid šokeerivana.

Juri Tõnjanov käsitleb žanri kirjanduse näitel süsteemina, mis on pidevas muutumises: uus nähtus vahetab välja vana, võtab tema koha ning vana nähtus vajub unarusse. Žanri puhul ei toimu muutused ainult selle äärealades, vaid muutub ka žanri kese. „Kirjanduse tühjast-tähjast, tema tagahoovidest ja põhjakihtidest“ (Tõnjanov 2014: 202) pärinevad nähtused ei jää keskmes oleva kõrvale, vaid võtavad üle tsentri enese, tsentris olnu aga vajub perifeeriasse. Sarnane pidev muutumine ei ole omane vaid kirjandusele, vaid seda näeme enamikes kultuurilistes ja ühiskondlikes nähtustes. Aja jooksul muutus traditsioonilise teatrikunsti tähendus, ääreala nähtused nagu Alfred Jarry ja futurism muutusid tsentrisse kuuluvaks kunstiklassikaks. Kuigi vastuvõtja saab ka tänapäeval aru, et Jarry ja futuristide etteasted on absurdsed, siis enam need varasemat efekti esile ei kutsu.

Lotmani järgi on kunstile omane eriline konstruktiivne loomus, mis teeb temast informatsiooni säilitamiseks täiusliku vahendi (Lotman 2016). Kunstiteosed ei ole ainult võimelised mahutama endas suurt kogust informatsiooni, vaid need on suutelised ka endas olevat informatsiooni suurendama. Võrreldes teadus- ja kunstiajalugu, siis kunsti puhul ei tühista uued tähendused, mida kunstiteosele omistatakse vana, vaid jäädvustuvad vanade kõrval uue tähendustasandina, mis muudab teose tähenduse mitmekesisemaks ning seetõttu ka väärtuslikumaks. Mida rohkem ühte kunstiteost tsiteeritakse, tõlgendatakse või uuesti kasutusele võetakse, seda väärtuslikumaks ja mitmetähenduslikumaks see muutub. Avangardistlik kunst on aja jooksul oma tähenduse kultuurimälus just sel viisil omandanud. Nad on tsentrile omaste nähtustena omandanud teatud ühiskondliku staatuse ja vastuvõtja usub, et tegemist on „väärtusliku“ kunstiga. Enamgi veel, absurdina, mille eesmärk on tähenduse õõnestamine, on need omandanud tähenduse ning isegi, teatud juhtudel saanud iseenda pilke all olevaks objektiks.

3. AUTORIKOOMIKS „KUIDAS SURNUD JÄNESED ABSURDI SELGITAVAD“

3.1 Sissejuhatus

Magistriprojekti praktilise tööna valmis autorikoomiks „Kuidas surnud jänesed absurdi selgitavad“, kus Joseph Beuysi kuulsast *performance*’ist „Kuidas surnud jänesele pilte selgitada“ (1965) inspireeritud jänesed selgitavad teoreetilises osas välja töötatud absurdi määratlust kaasaegse kunsti näitel. Autorikoomiks on suunatud laiemale (mitte ainult spetsiifiliselt kunstiajaloolise suunitlusega) kultuurihuvilisele publikule. Kuna magistriprojekti eesmärk ei ole absurdi luua, vaid seda mõistena selgitada, siis on ka koomiksis esiplaanil populaarteaduslik jutustus, mida „Beuysi jänesed“ veavad. Koomiks aga jääb selle juures kunstiliseks mudeliks ning võimaldab mitmekesisema tõlgendusvõimaluse kui teaduslik tekst. Seetõttu saab koomiksi kaudu edasi anda ka absurditunnet.

3.2 „Absurdi“ mõiste kunstis

Martin Esslin võttis 1961. aastal kasutusele termini „absurditeater“, millega ta kirjeldas suundumust teatrikunstis, mida iseloomustas inimeksistentsi absurdsusest tekkinud metafüüsiline ängitunne⁸ (Esslin 2001: 27). „Absurditeater“ on terminina nii teatriteoorias kui ka laiemalt kanda kinnitanud ning sellest on kujunenud kindlalt defineeritav teatrisuund, millel on tugev seos Teise maailmasõja järgse eksistentsialistliku filosoofia ja kirjandusega. „Absurditeatrile“ analoogset „absurdikunsti“ terminit visuaalkunstis üldiselt kasutusele võetud ei ole, kuigi Teise maailmasõja järgset kunsti on filosoofilise absurdiga seotud (Allas 2010). Projekti eesmärk ei ole järgida kunstiteoreetilisi termineid ega ka välja töötada uut kunstiteaduslikku mõistet, vaid autorikoomiksisse valitud kunstinäited toimivad eelpool kirjeldatud absurdi toimimismehhanismide näitlikustamiseks.

⁸ *the sense of metaphysical anguish at the absurdity of the human condition*

3.3 Koomiks väljendusvahendina absurdi käsitlemisel

Koomiks on žanrina Eestis viimastel aastatel populaarsust kogunud ning välja on antud mitmeid autorikoomikseid. Ühed tuntumad neist on Joonas Sildre tõsieluline „Kahe heli vahel. Graafiline romaan Arvo Pärdist“ ning Veiko Tammjärve koomiksina joonistatud nägemused vendade Strugatskite „Hukkunud alpinisti hotellist“ ja Andrus Kivirähu „Rehepapist“. Kui Sildre ja Tammjärv on tuntud eelkõige koomiksikunstnikena, siis žanri on hakanud kasutama ka mitmed kunstnikud, näiteks Marko Mäetamm ja Urmas Viik.

Koomiksiuurijate sõnul seisneb žanri eripära pildilise ja tekstilise sõnumi koostoimimises, mille tulemusena luuakse koomiksis esitatud maailm (Wartenberg 2014: 102). Inimtaju võtab sõnalisi ja pildilisi sõnumeid vastu erinevalt. Kuna sõnaline tekst on lineaarne, siis saab vastuvõtja informatsiooni järk-järgult, pildi puhul aga holistlikult ning selle tähendust tõlgendatakse suurelt jaolt assotsiatiivselt (Barry 1997: 75). Kuigi öeldakse, et pildiline tekst domineerib sõnalise üle, siis tekstita visuaal võib vastuvõtjale jätta ebamugavalt palju tõlgendusvõimalusi. Seetõttu peetakse sõnalist sõnumit täpsemaks ja tõsemaks (Laaniste 2004: 135). Koomiksis ei esitata sõna ja pilti eraldi, vaid neist tekib ühtne tervik. Seetõttu on koomiks hea väljendusvahend siinse magistriprojekti eesmärgi saavutamiseks: pildilise sõnumi abil, mida vastuvõtja tajub otsese kogemuse sarnaselt, on võimalik edasi anda absurdi olemust ning teksti abil selgitada absurdi (populaar)teaduslikult.

Joonas Sildre on arvanud, et koomiksi žanri menu peitub selle isiklikkuses, kuna narratiiv on autori poolt läbi joonistatud (Kruusmägi 2016). Amy Kiste Nyberg (2012) toob tõsielulisest koomiksis kirjutades välja, et teiste ajakirjanduslike ja populaarteaduslike kirjutistega võrreldes tuleb koomiksis, kuna see on nii kirjutatud kui joonistatud, selgemini välja autori positsioon. Ajakirjanduslikke kirjutisi, kus teksti kõrval on foto, võtab lugeja vastu neutraalselt, fakti kirjeldusena ning loo jutustamise subjektiivsus või loomingulisus on peidetud. Kunstnikuna soovisin aga seda esile tõsta. Samuti sobib isikupärane esitusviis absurdi kirjeldamiseks paremini

kui kirjutis, mida lugeja fakti kirjeldusena võtab, sest see mõjuks liiga mõistuspäraselt.

Autorikoomiksis kujutatud kuulsad näited kunstiajaloost, mille abil lugejale absurdi selgitatakse, on joonistatud stiilis, mida iseloomustab visandlikkus ja karikatuursus. See lisab absurdi käsitlusele veel ühe absurdse tasandi: „surnud“ jänesed selgitavad absurdi kui midagi, mis on selgitust vajamata äratuntav, imiteerides teaduslikku arutelu karikatuurilikult joonistatud kunstiajalooliste näidete abil.

3.4 Kunstiline mudel „absurdi“ käsitlemisel

Absurd on midagi, mida vastuvõtja tajub tihti intuitiivselt, mis tähendab, et vastuvõtja ei vaja (teaduslikku) selgitust, miks see mida talle esitatakse on absurdne. Võib öelda, et absurditunnetus on universaalne, sest samas kultuuriruumis elavad inimesed saavad selgitust vajamata absurdist enamjaolt samamoodi aru. See aga ei tähenda, nagu eespool näidatud sai, et „absurd“ on seletamatu. Teadusliku mudeli abil saab seda mõistuspäraselt selgitada, kuid see ei võimalda edasi anda tunnet, mis tekib absurdiga kokkupuutel. Selleks, et absurdi olemust edasi anda, tuleks kasutada mudelit, mis on avatud mitmesugustele kogemis- ja tõlgendamisviisidele. Sellise mudelina võib vaadata kunsti. Juri Lotmani (2016) kohaselt on kunst elu mudel, tunnetatava objekti analoog, mis seda tunnetusprotsessis asendab. Mudelina on kunstiteos alati tinglik ning tegelik maailm antakse vaatajale edasi kunstilise keele abil. Kunstiline mudel on alati avaram ja elulisem kui tema tõlgendus ja tõlgendus ei saa kunagi asendada kunstilist mudelit. See tuleb ilmsiks kunstilise mudeli ümbertõlkimisel mittekunstilisse keelde: tõlgendus ei ole kunagi üks-ühele tõlge ja annab edasi vaid osa teose tähendusest. Tekib „tõlkimatu“ jääk ehk lisainformatsioon (Lotman 2016: 30). Erinevalt teaduslikust tekstist ei ole kunstiteos kunagi vaid üheselt mõistetav. Seetõttu võimaldab kunstiline mudel absurdi käsitlemisel võrreldes teadusliku mudeliga edasi anda tunnet, mis vastuvõtjal absurdiga kokku puutudes tekib: ma tean, miks see, mida näen, on absurd, aga ei oska täpselt öelda, miks see nii on.

Autorikoomiksisse „Kuidas surnud jänesed absurdi selgitavad“ olen lisanud nii visuaalseid

(jalgadega kalad, jäneseid bussis, puud õõnestavad jäneseid jne) kui ka tekstilisi (fraasid väikeste ninatarkade jäneste jutumullides) elemente, mis jutustuse peamise narratiiviga otseselt seotud ei ole. Need (loodetavasti) funktsioneerivad „tõlkimatu“ lisainformatsioonina ja võimaldavad lugejal kogeda absurditunnet.

3.5 Kunst absurdi näitlikustamiseks

Absurdi puhul ei kommunikeerita sõnumit otse, vaid seda tehakse ülekantuna, õõnestades idee või nähtuse tähendust. See tähendab, et kõneldakse millestki muust, kui seda otseselt välja öeldakse. „Elu on mõttetu“ ei tähenda, et elul ei ole mõtet, vaid elu kui tähendusliku nähtuse õõnestamise kaudu kõneldakse inimese vajadusest põhjendada oma eksistentsi mõistuspäraselt mõistuspäraselt maailmas. Viktor Šklovski alustab oma esseed „Kunst kui võte“, tsiteerides Aleksandr Potebnjat, kes on öelnud, et „kunst on kujundites mõtlemine“ (Šklovski 2014: 16). Sellest võiks järeldada, et kunst kui väljendusviis kasutab oma ideede edasiandmiseks (visuaalseid) märke, mille tähendus on mitmekesisem kui keeles kasutatav sõnade otsene tähendus. Isegi kujutava kunsti eesmärk ei ole kunagi olnud puhas looduse imiteerimine, vaid muuhulgas ka oma aja vaimsuse, meeleolude ja hoiakute edasiandmine (Kangilaski 1994: 9). See tähendab, et kunst küll sarnaneb elule, kuid selle eesmärgiks ei ole lihtsalt elamine, vaid elamise kujutamine, uurimine ja selle olemuse lahkamine kunstile omases keeles. Järelikult on kunst kommunikatsioonivahend, mille puhul ei anta sõnum vastuvõtjale edasi otse, vaid kunstiteose kaudu. Seetõttu leiab ka kunstis absurdi kasutusest ilmekamaid näiteid kui mõnest teisest valdkonnast, näiteks teadusest.

3.5.1 Joseph Beuysi jäneseid

Koomiksi peategelasteks valitud jäneseid, kes on narratiivi jutustaja rollis, on inspireeritud Joseph Beuysi 1965. aasta *performance*’ist „Kuidas selgitada pilte surnud jänesele“. Kolmetunnine

performance seisnes selles, et kunstnik tutvustas oma näitusel eksponeeritud töid kunstipubliku asemel jänesetopisele. Millegi selgitamine jänesetopisele on ilmselgelt mõttetu, kuid kuna tegemist on kunstiteosega, siis on selge, et situatsioon on tinglik. Kunstnik ei räägi lihtsalt niisama jänesetopisega, vaid kõneleb selle žesti abil millestki muust. Näituse avamisele tulnud tähelepanuga harjunud publik, kellest suur osa olid kuraatorid ja kunstikriitikud, olid sunnitud *performance*'is otseselt osalemise asemel seda lukustatud galerii akna tagant jälgima. Umbes kahe tunni pärast lasti publik näituseruumi, kuid siis istus Beuys, jänes süles, tummalt toolil, seljaga publiku poole. Kunstnik oli muutunud seletamatu ekspositsiooni seletamatuks osaks. Beuysi *performance* on ilmekas näide absurdi kasutusest: kunstnik võtab rituaali, mis on kunstimaailmas saanud loomulikuks, ning tühjendab selle tähendusest. Absurdi kaudu võtab Beuys endale vabaduse rikkuda paika pandud reegleid: selle asemel et tähelepanu keskmesse panna kriitik, eelistab kunstnik oma fookuse suunata hoopis surnud jänesele. Asi ei ole selles, et Beuys kardaks rääkida kunstipublikuga, vaid sellest keeldudes teeb ta küsitavaks kogu kunsti ümber käiva institutsionaalse masinavärgi, kus kunstiteose taga olevate ideede asemel on tähelepanu keskmes kunstniku prestiiž, isiklikud kontaktid ja teose rahaline väärtus. Üks viis, kuidas *performance*'i tagamaid tõlgendada võiks, on see, et kunstniku arvates huvitavad surnud jänest tema selgitused rohkem kui väljavalitud kunstipublikut. Beuys on tuntud oma legendaarse väite „igaüks on kunstnik” poolest. Otsusega kunstipublikule mitte selgitada teoste mõtet andis ta neile vabaduse ise mõelda ning teha oma järeldused, millest teosed kõnelevad.

Autorikoomiksis „Kuidas surnud jänesed absurdi segitavad“ on Beuysi jänes passiivse kuulaja positsioonist läinud aktiivse selgitaja rolli. Ühelt poolt on see viide absurdi kasutusele kaasaegses kunstis, teiselt poolt võte, milles peegeldub absurd kui mõistuspäraselt õigustamatu: jänes teab, kuidas rääkida kaasaegsest kunstist, sest kuulus kunstnik Joseph Beuys rääkis talle.

3.5.2 Absurdi kasutus avangardistlikus kunstis

Koomiksisse on valitud näited kunstiajaloost, milles tuleb tähenduse õõnestamine eriti ilmekalt esile. Kõiki valitud näiteid iseloomustab harjumuspäraste suhete lõhkumine, selleks et luua uus, väljakujunenud arusaamadele otseselt vastanduv kunst. Kujutatud näited on piisavalt tuntud, et ka laiem publik, kellel puudub spetsiifiline kunstiajalooline taust, oskaksid näidetega suhestuda. Näidete eesmärk on illustreerida absurdi kasutust kunstis ja näitlikult selgitada absurdi mõistet populaarteaduslikul viisil.

Koomiksi teises osas kirjeldab surnud jänes teose „L.H.O.O.Q.“ abil, kuidas Marcel Duchampi absurdsest žestist joonistada kunstiklassika ikooniks saanud Mona Lisale vuntsid ette, sai kanooniline ja hinnatud kunstiklassika. Näite eesmärk on illustreerida, kuidas absurdist kui perifeersest nähtusest on saanud kanooniline kunstiklassika, millel on intellektuaalne ja ka praktiline väärtus (täendus).

KOKKUVÕTE

Magistriprojekti eesmärk oli uurida absurdi kui mõistet, mida igapäevases kommunikatsioonis kasutatakse selle tähendusele mõtlemata. Selleks, et jõuda lugejateni, kes absurdi igapäevakõnes kasutavad, otsustasin magistriprojekti kasuks: praktilise tööna valminud autorikoomiks võiks võrreldes teadusliku magistritööga jõuda laiemale auditooriumini. Samuti täitis valik magistriprojekti kasuks minu enda semiootikaõpingute üht eesmärki: õppida rakendama semiootilisi meetodeid kunsti loomisel ja analüüsimisel.

Magistriprojekti teoreetilise-metodoloogilise osa esmane eesmärk oli välja töötada „absurdi“ uus määratlus, definitsioon. Absurd ei ole asi iseenesest, vaid tekib konkreetse nähtuse tähenduse õõnestamisel, mille kaudu sellele omistatud tähendus kahtluse alla seatakse. Tähenduse tühistamisel lähtutakse konkreetse tähenduse ehk harjumuse toimimisviisist ehk loogikast. See tähendab, et ei ole universaalset meetodit, kuidas „absurdi“ kirjeldada. Kindlasti ei ole võimatu „absurdi“ defineerida, kuid kuna antud magistriprojekti praktilise tööna valminud autorikoomiksi

eesmärk on populaarteaduslikult selgitada „kuidas absurdi luua“, siis tundus viljakam küsida, „mis on absurd?“ asemel, „millal on absurd?“. Seetõttu muutus töö käigus ka esmane eesmärk esitada „absurdi“ uus definitsioon ja selle asemel otsustasin kirjeldada absurdi osiseid ja nende dünaamikat.

Teoreetiline-metodoloogiline põhjendus ei ole praktilise tööna valminud autorikoomiksi „Kuidas surnud jänesed absurdi selgitavad“ analüüs, vaid suures osas uurimustöö, et koomiksis absurdi selgitada. Seetõttu töötasin mõlema magistrip projekti osaga samaaegselt. See tähendas suuremat töömahtu, kuna teoreetilise osaga edasi töötades tuli koomiksit ümber joonistada ja koomiksiga edasi töötades tekkisid uued tähendustasandid, mis vajasisid teoreetilises osas kajastamist. Kuna koomiksis tekib tervikteksti ja pildi koostoimest, siis pelgalt jutumullide teksti muutmine alati ei toiminud. Positiivne selle juures on, et lõpptulemusena on mul koomiksist mitu terviklikku versiooni, mille vahel saab tulevikus valida, kui leian koomiksile kirjutusvõimaluse.

Teoreetilises osas kirjutasin kunstilise mudeli avatusest erinevatele tõlgendusviisidele, kuid koomiksi esimene versioon oli pigem teoreetilise osa selgitus koomiksi meediumis. Koomiksiga edasi töötades püüdsin tuua sinna kunstilisele tekstile omaseid elemente („tõlkimatut“ lisainformatsiooni), kaotamata populaarteadusliku selgitusviisi eesmärki. Magistrip projekti üks suurimaid katsumusi oli leida tasakaal projekti eesmärgi, populaarteadusliku „absurdi“ selgitamise ja koomiksi kui kunstilise mudeli vahel.

Kokkuvõttes, arvan, et leidsin absurdi selgitamiseks koomiksina sobiva meediumi, mis lubas mul kunstnikuna esile tõsta loomingulist protsessi ja jätab lugejale piisavalt vabadust enda assotsiatsioonide tekkimiseks.

KIRJANDUS

- Allas, Anu 2010. Nõukogude absurd. 1960. aastate eesti kunst eksistentsialismi taustal. Kunstiteaduslikke Uurimusi, 19, 41–67.
- Anemone, Anthony, 1991. The Anti-World of Daniil Kharms: On the Significance of the Absurd. In: Cornwell, Neil (ed.), *Daniil Kharms and the Poetics of the Absurd*. Palgrave Macmillan, 71-98.
- Attardo, Salvatore (ed.) 2014. *Encyclopedia of humour studies*. SAGE Publication, 1-4.
- Barry, Ann Marie 1997. *Visual Intelligence: Perception, Image and Manipulation in Visual Communication*. State University of New York Press, Albany.
- Bozzolla, Angelo; Tisdall, Caroline 1993. *Futurism*. Thames and Hudson.
- Camus, Albert 2008. *Sisyphose müüt*. Tallinn: Varrak.
- Chamberlain, Lesley 1996. *Nietzsche in Turin an Intimate Biography*. New York: Picador.
- Cornwell, Neil 2006. *The absurd in literature*. Manchester: Manchester University Press.
- Crosby, Donald 1988, *The Specter of the Absurd: Sources and Criticisms of Modern*.
- de Almeida, Claudio 2001. What Moore's Paradox Is About. In: *Philosophy and Phenomenological Research*. 62 (1).
- de Vaan, Michiel 2008. *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Boston: Brill, 602.
- Elias, Norbert (2013). Mis on sotsioloogia? Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Esslin, Martin 1980. *The Theatre of the Absurd*. Penguin.
- Gaving, Joanna 2013. *Reading the Absurd*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Gregory, Byala 2008. The Absurd in Literature (review). In: *Comparative Literature Studies* 45 (3), 398-401.
- Harrison, Charles, Wood, Paul (ed.) 2003. *Art in Theory 1900-2000. An Analogy of Changing Ideas*. London: Blackwell Publishing.

- Heller, Joseph 2020. *Nõks-22*. Tänapäev.
- Hinchliffe, Arnold P. 2017. *The Absurd*. New York: Routledge.
- Hoffmeyer, Jesper (2014). Biosemiootika. Uurimus elu märkidest ja märkide elust. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Juske Ants 1994. Dadaism. In: Juske, Ants, Kangilaski, Jaak, Varblane, Reet (ed.). 20. sajandi kunst. Tallinn: Kirjastus Kunst, 56-64.
- Kafka, Franz 1962. Metamorfoos. *Aruanne akadeemiale*. In: Loomingu raamatukogu, 40(256), 7-48.
- Koltun, Kim 2018. Rick, Morty, and Absurdism: The Millennial Allure of Dark Humor. *The Forum*, 10(1), 99-128.
- Kruusmägi, Anete, Koomiksi-Pärt ja Muhi Inglid. In: *Sirp* 16.09.2016.
- Laaniste, Mari 2004. Koomiks kui totaalne tekst. In: *Kunstiteaduslikke Uurimusi* 13(1), 128–151.
- Leopoldo, D. Arias-Bolzmann, G. 2019. A Conceptual Investigation of Absurdism in Print Advertising: its Philosophical Poots. In: *Revista Inclusiones*, 6(1), 89-105.
- Lotman, Juri 1990. Kunsti loomusest.
- Lotman, Juri 2016. Kunst modelleerivate süsteemide reas. Rmat.: Lotman, Juri, *Kultuurisemiootika*. Tänapäev: 13-36.
- Lynton, Norbert 2001. Moodsa kunsti lugu. Phaidon Press Limited, London.
- Nagel, Thomas 2013. The Absurd. In: *Mortal Questions*. Cambridge University Press, 11-24. *Nihilism*, Albany: State University of New York Press.
- Oring, Elliot 2003. *Engaging humor*. Urbana: University of Illinois Press.
- Palmer, Jerry 1994. *Taking humour seriously*. London: Routledge.
- Pauklin, Siim 2021. Nihilismist pääsemise võimalikkusest. In: *Sirp*, 03.09.2021.
- Peirce Charles S. (1997). Kuidas muuta meie ideid selgeks. In: Akadeemia nr. 8 (101). 1679-1701.
- Rossi-Landi, Ferruccio 1976. On Absurdity. *Semiotica* 16(4), 347-367.
- Sartre, Jean-Paul 2002. *Iiveldus*. Tallinn: Varrak.
- Sartre, Jean-Paul 2004. Eksistentsialism on humanism. In: *Vikerkaar*. Tallinn 10(11), 84–103.

- Søren Kierkegaard 1998. *Kartus ja värin. Meeliülendavad kõned*. Avatud Eesti Raamat.
- Stawecki, Thomas 2012. Argument against absurdity of legal reasoning – Fundamental, subsidiary or rhetoric? ed. Araszkiewicz M., Myska, M., Smejkalova, T., Savelka J., Skop, M., In: *Argumentation 2012. Brno: Masarykova univerzita. International Conference on Alternative Methods of Argumentation in Law*, 89-103.
- Tigges, Wim 1988. *Anatomy of literary nonsense*. Amsterdam: Rodopi.
- Tirol, Tarmo 2009. Eksistentsialism. In: Epp Annus (ed.), *20. sajandi mõttevoolud*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 311-318.
- Viik, Tõnu 2008. Uus essee absurdist: ilma metafüüsilise ülevuseta. In: *Sisyphose müüt*. Tallinn: Varrak, 138-157.
- Wartenberg, Thomas 2014. Wordy Pictures: Theorizing the Relationship between Image and Text in Comics. In: Meskin, Aaron; Cook, Roy (Ed.), *The Art of Comics. A Philosophical Approach*. Sussex: Blackwell Publishing Ltd. 87-104.

Internetiallikad:

- Raiste, Anne 2020. Ekspertide hinnangul on EKRE sõnavõtud strateegiline valik. *Err uudised*, 25.10.2020. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1151289/ekspertide-hinnangul-on-ekre-sonavotud-strateegiline-valik>.
- Lennufirma väldib kompensatsioone klientide jaoks absurdsete nõudmistega. Ekspert: tegeldakse tsirkusega! *Äripäev*, 25.09.2020. Kättesaadav: <https://arileht.delfi.ee/artikkel/91151783/lennufirma-valdib-kompensatsioone-klientide-jaoks-absurdsete-noudmistega-ekspert-tegeldakse-tsirkusega>.
- Absurdikampaaniad on Brüsseli nõukoguliku templiga uuslavastused. *Uued Uudised*. 25.06.2021. Kättesaadav: <https://uueduudised.ee/arvamus/repliik/absurdikampaaniad-on-brusseli-noukoguliku-templiga-uuslavastused>.
- Viilma Urmas 2020. Urmas Viilma: SEB-i absurd kuubis. Lapse aadressi muutmiseks tuleb

Hiiumaalt praamiga e-panka sõita. *Eesti Päevaleht*. 09.01.2020. Kättesaadav:

<https://epl.delfi.ee/artikkel/88603233/urmas-viilma-seb-i-absurd-kuubis-lapse-aadressi-muutmiseks-tuleb-hiiumaalt-praamiga-e-panka-soita>.

Kruus, Tiina 2021. Maimu Berg: ma ei kujutanud oma vanaduspõlve ette sellisena, et pean käima maskiga ja elama hirmus. *Eesti Päevaleht*. 03.12.2021. Kättesaadav:

<https://epl.delfi.ee/artikkel/95288573/maimu-berg-ma-ei-kujutanud-oma-vanaduspolve-ette-sellisena-et-pean-kaima-maskiga-ja-elama-hirmus>.

Aaspõllu, Huko 2021. Ansip: oleksin eelistanud koalitsiooni sotside ja Isamaaga. *Err uudised*.

14.01.2021. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1608073315/ansip-oleksin-eelistanud-koalitsiooni-sotside-ja-isamaaga>

SUMMARY

The absurd is something that is perceived intuitively: we know what is absurd, but don't know how, or feel that it is not needed to explain why it is so. In public discourse, calling something "absurd" is to exclude it from serious discussion. Most often, "absurd" signifies something that feels "unreasonable", "illogical", or "inappropriate", all of which are subjective and dependent on the specific context. The aim of this Master's project is to draw attention to a term which is commonly used but without much contemplation about its meaning.

Most of the scholarly papers that deal with the term "absurd" are written within the fields of Philosophy and Theatre studies. Semiotically, the "absurd" is not much researched, and if it is, then mainly while dealing with linguistics (Rossi-Landi 1976: 347-367). In this project the focus is on the sign processes involved creating the absurd, in order to construct a more precise definition of the term. This is done by using an artistic model as a format and (visual) art as a case study. The choice, on the one hand, is due to the author's background as an artist; and, on the other hand, because art as a modelling system, in contrast with the scientific model, enables one to convey to the receiver the feeling of absurdity. The intention of the scientific model is to explain the term "absurd" rationally, while the aim of an artistic model is to leave room for different interpretations (Lotman 2016), meaning that it is more open to perception based on intuition.

The Master's project consists of two parts: a theoretical analysis which deals with the definition of the absurd and explains the choice of the artistic model on the basis of Lotman's definition of art as modelling language, and a practical part, the comic book *How Dead Hares Explain the Absurd*, in which hares, inspired by a performance by Joseph Beuys, explain the absurd on the example of avant-garde art.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

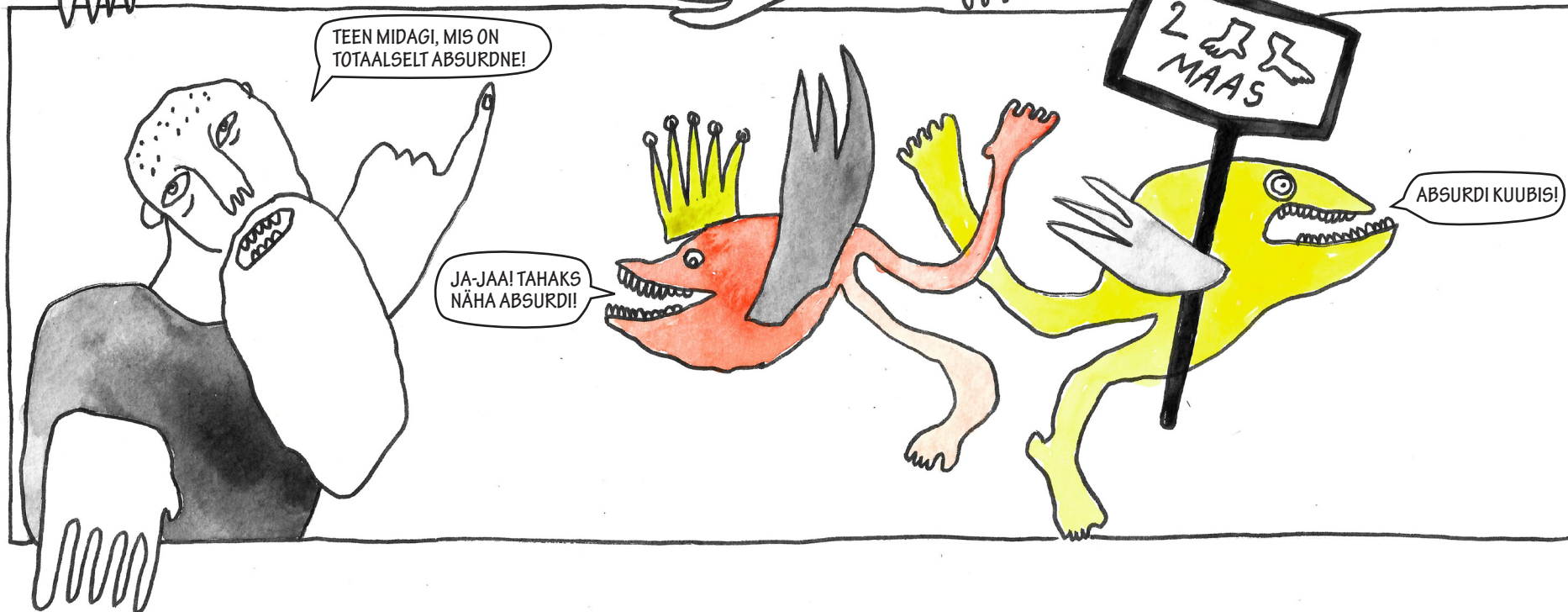
Mina, Ulla Juske,

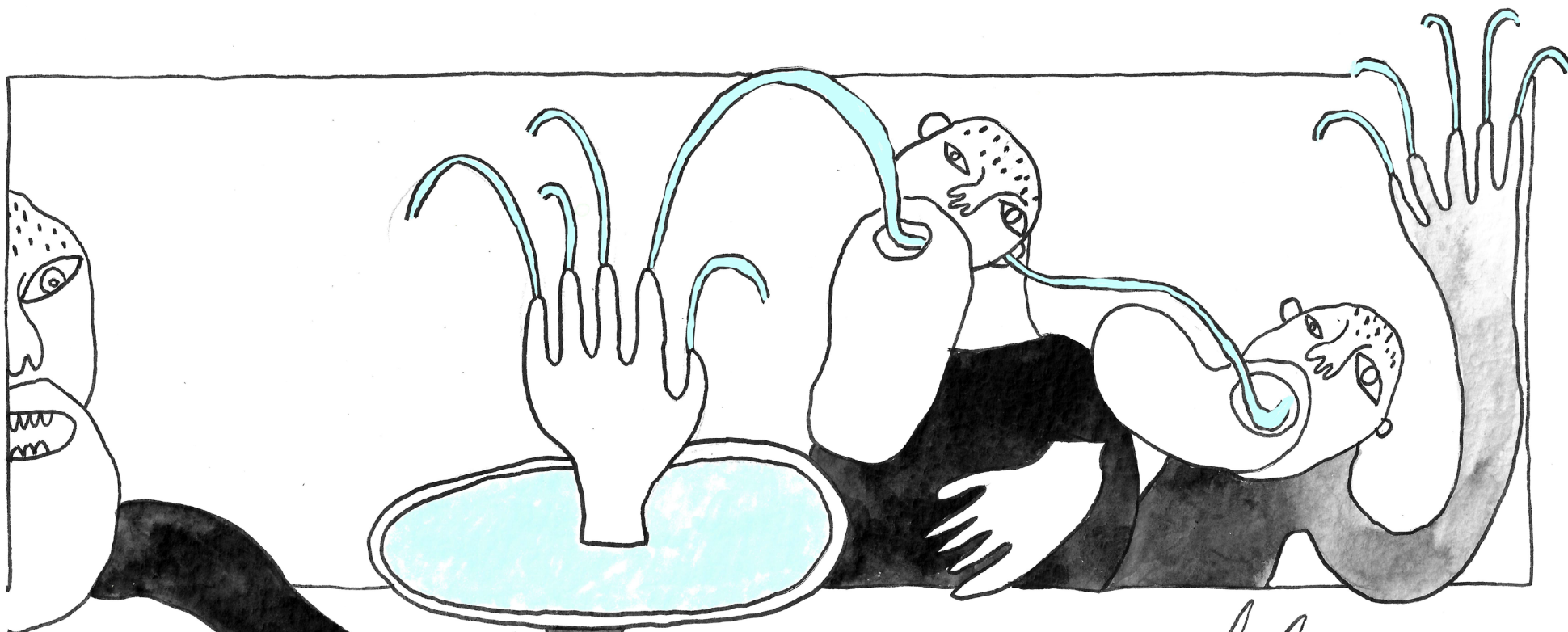
1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose autorikoomiksi “KUIDAS SURNUD JÄNESED ABSURDI SELGITAVAD”, mille juhendajad on Ott Puumeister ja Silver Rattassepp reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, alates **27.05.2022** kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

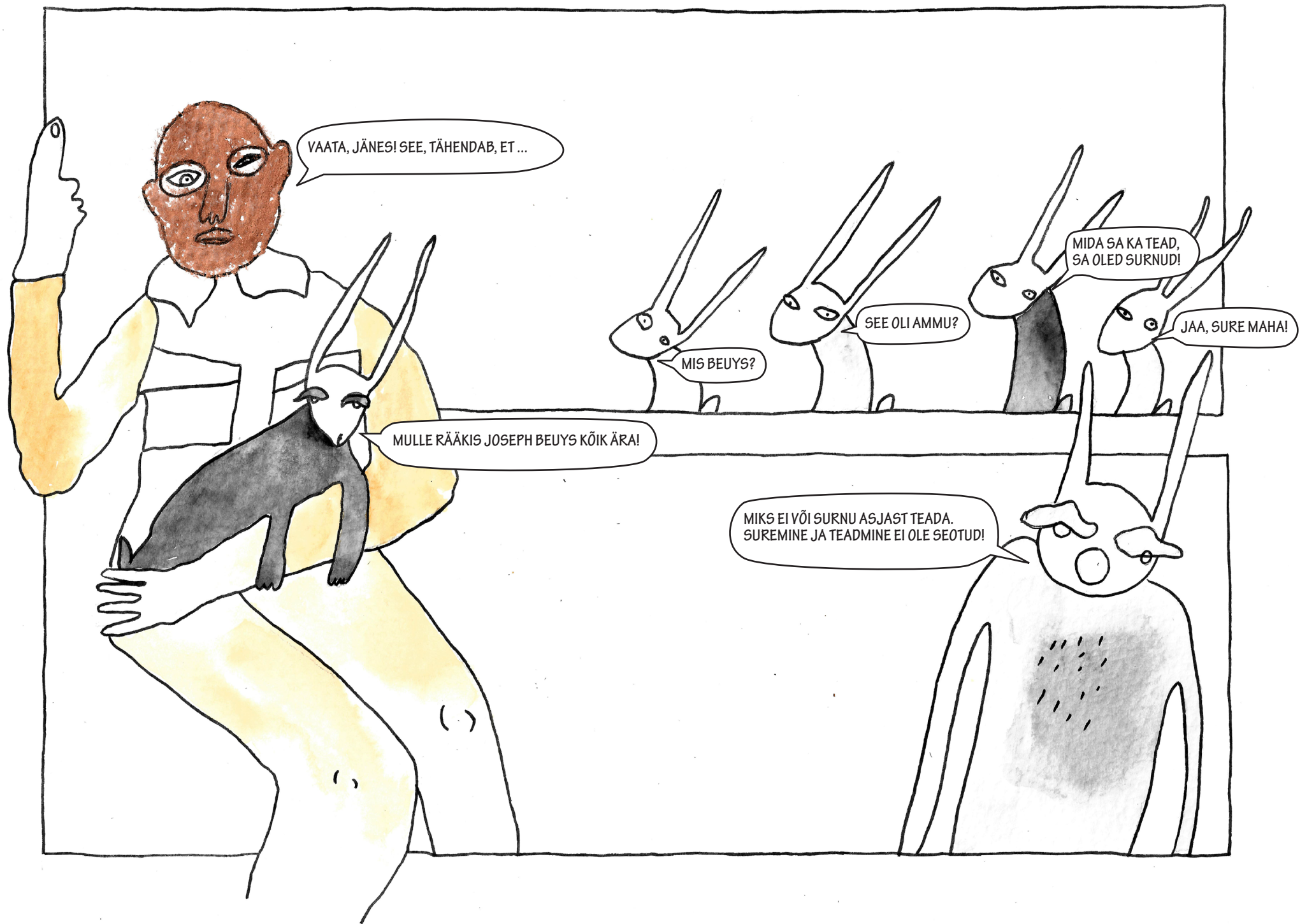
Ulla Juske
27.05.2022

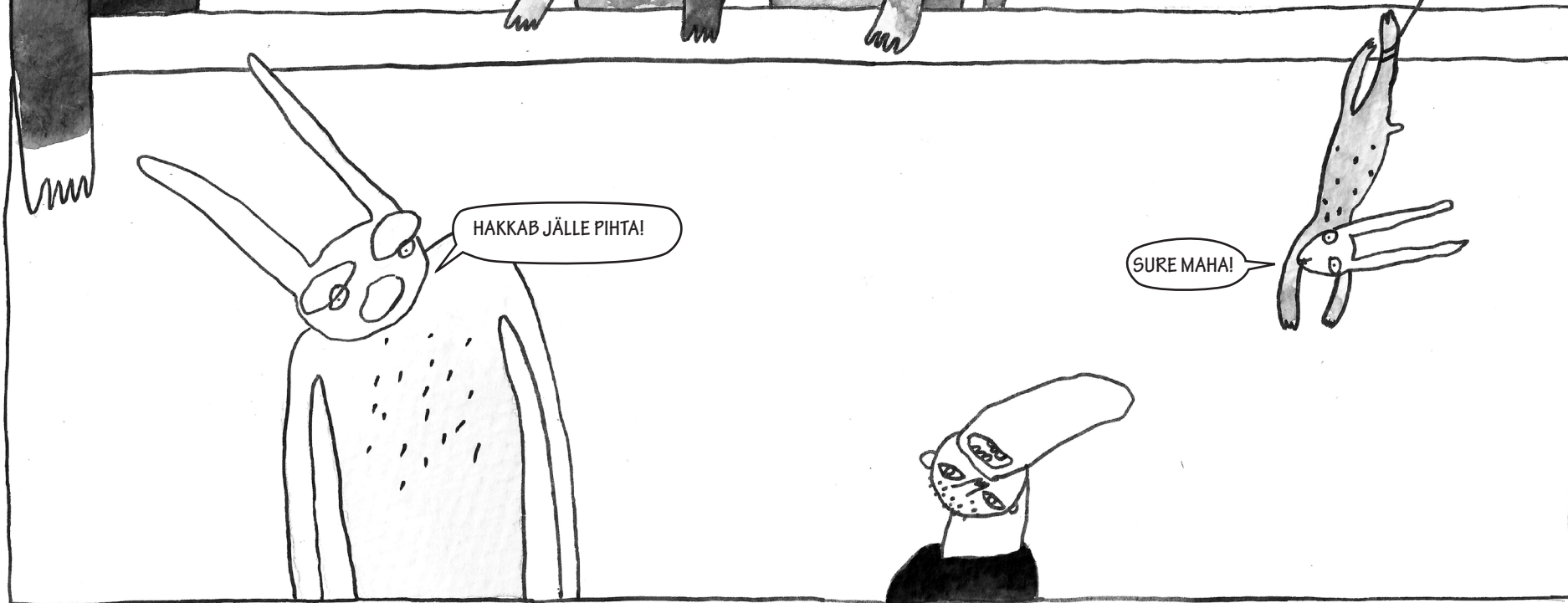
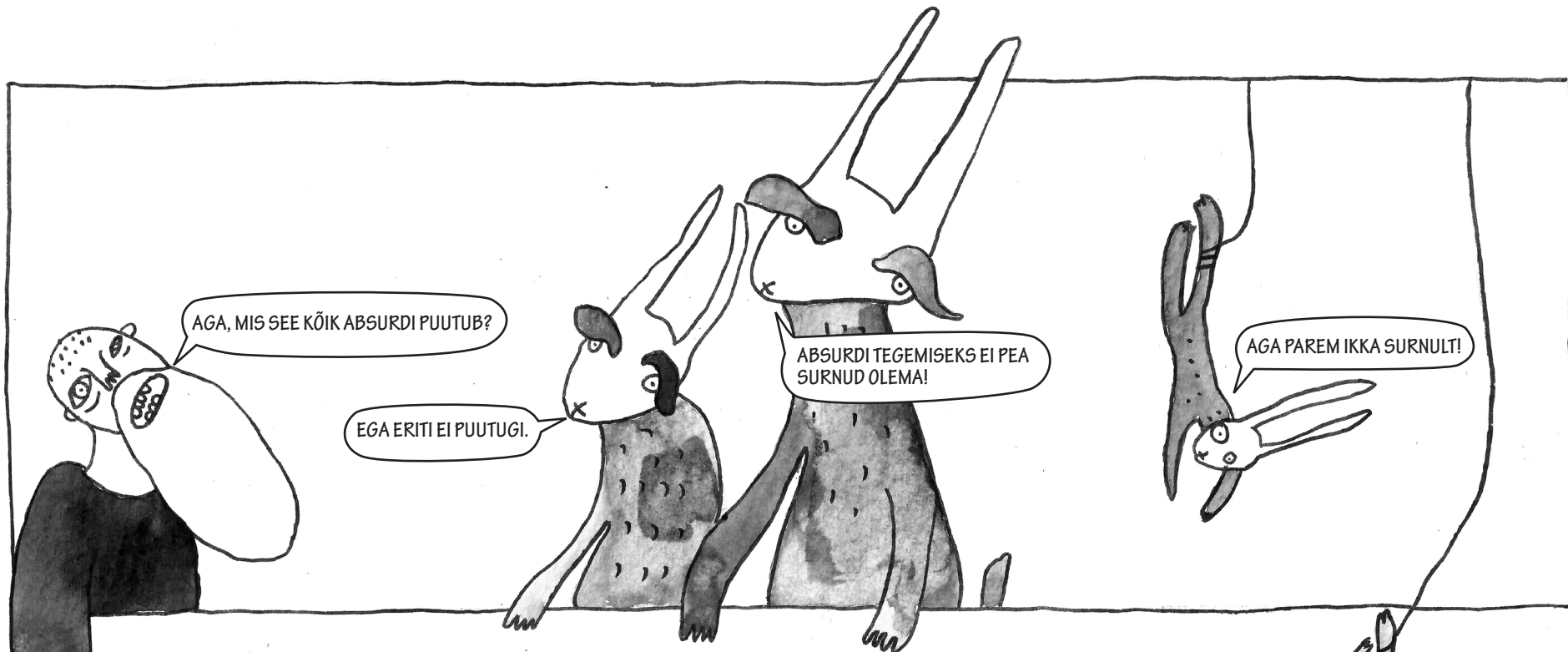
KÄSIKIRI
ULLA JUSKE
2022

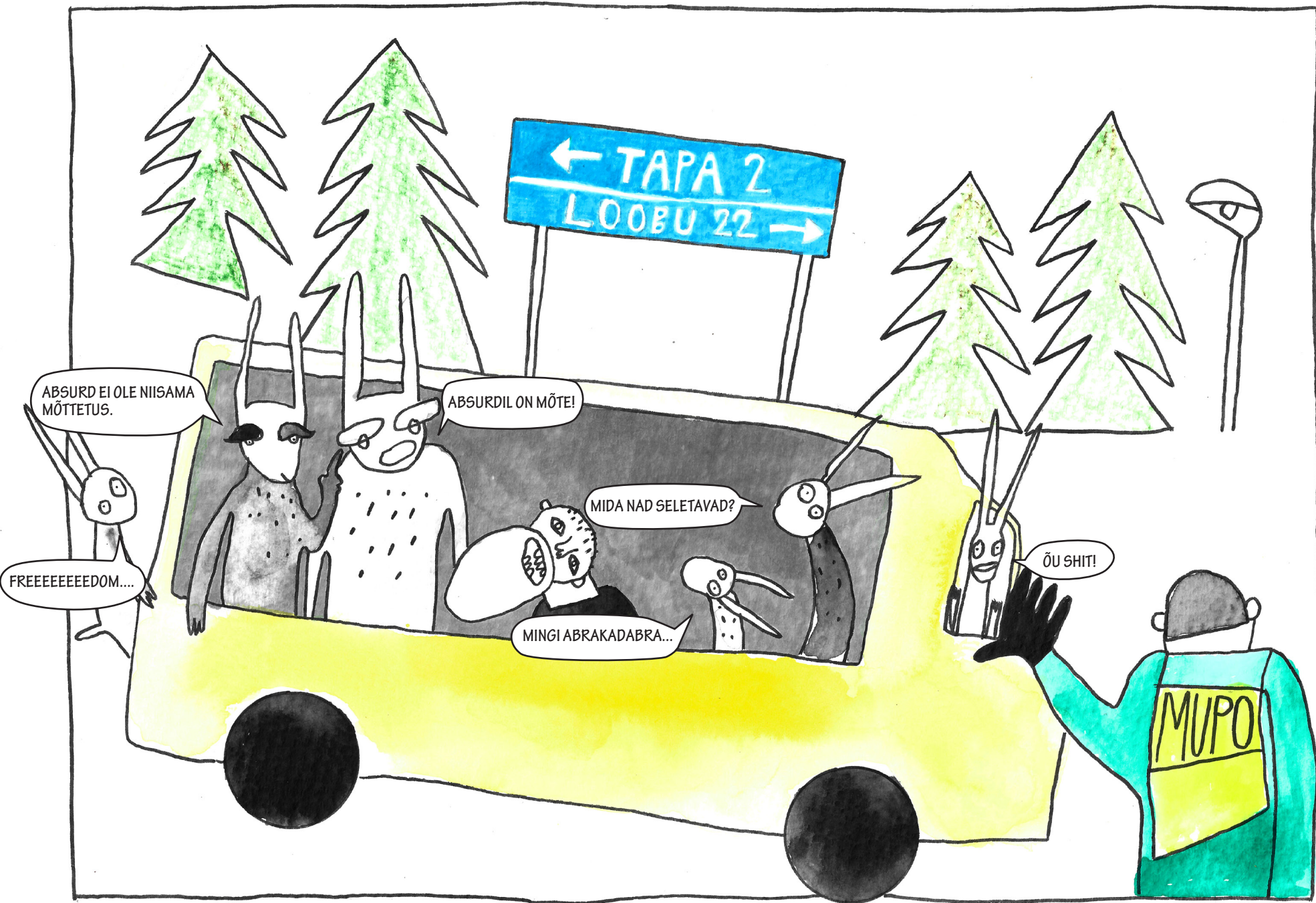

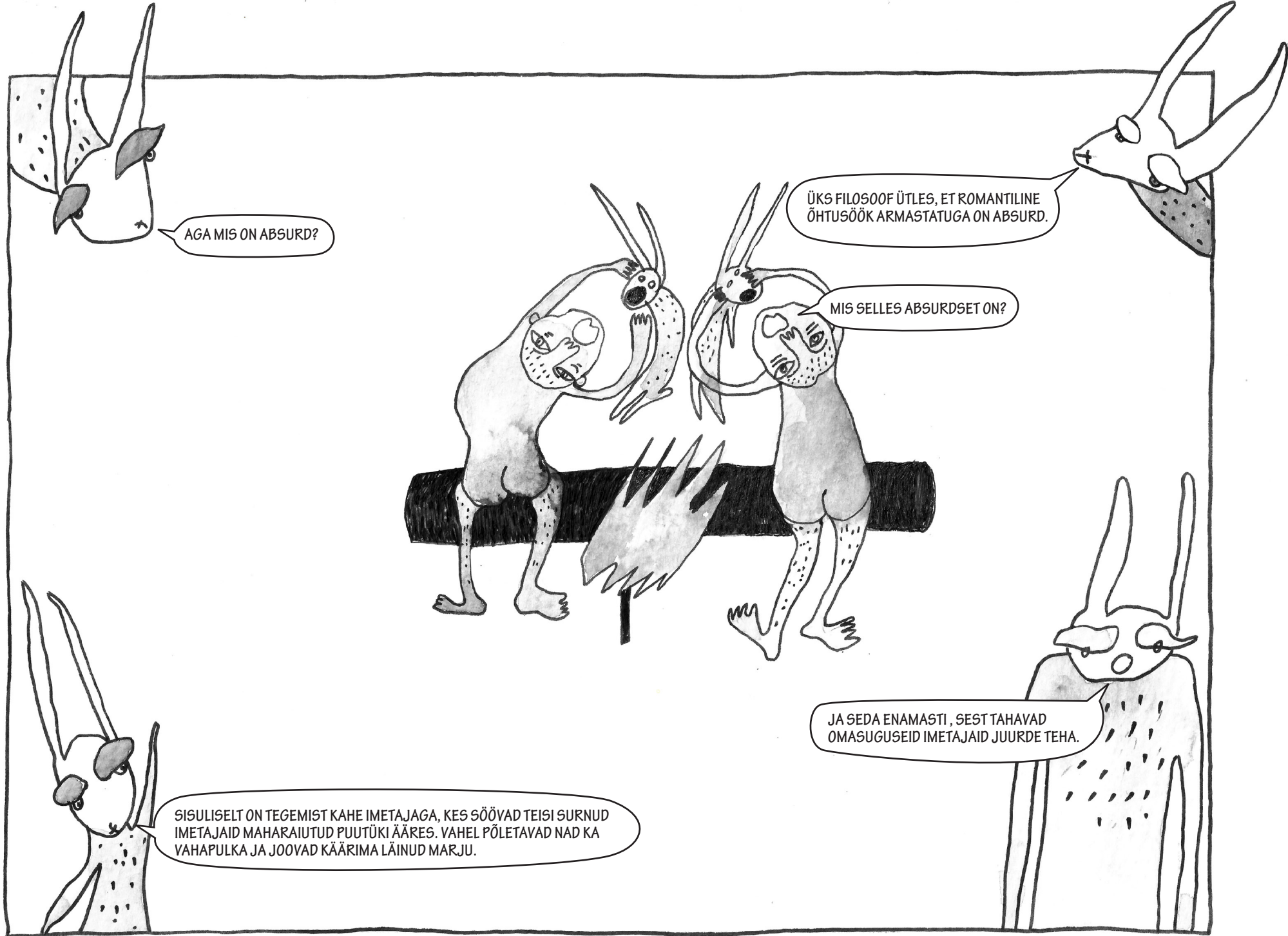

AGA MIS ON ABSURD?

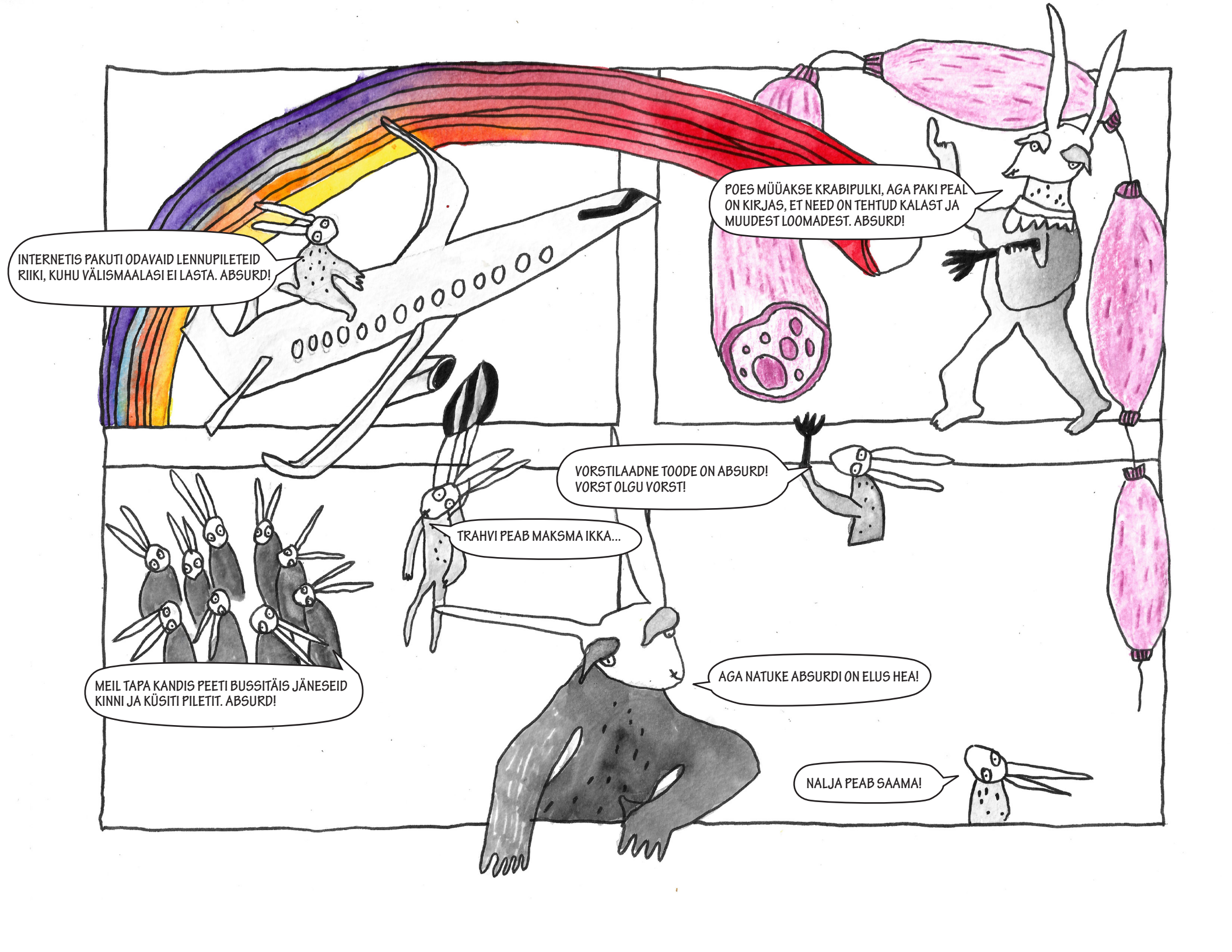
ÜKS FILOSOOF ÜTLES, ET ROMANTILINE
ÕHTUSÖÖK ARMASTATUGA ON ABSURD.

MIS SELLES ABSURDSET ON?

SISULISELT ON TEGEMIST KAHE IMETAJAGA, KES SÖÖVAD TEISI SURNUD
IMETAJAJD MAHARAIUTUD PUUTÜKI ÄÄRES. VAHEL PÕLETAVAD NAD KA
VAHAPULKA JA JOOVAD KÄÄRIMA LÄINUD MARJU.

JA SEDA ENAMASTI, SEST TAHAVAD
OMASUGUSEID IMETAJAJD JUURDE TEHA.

INTERNETIS PAKUTI ODVAID LENNUPILETEID
RIIKI, KUHU VÄLISMAALASI EI LASTA. ABSURD!

POES MÜÜAKSE KRABIPULKI, AGA PAKI PEAL
ON KIRJAS, ET NEED ON TEHTUD KALAST JA
MUUDEST LOOMADEST. ABSURD!

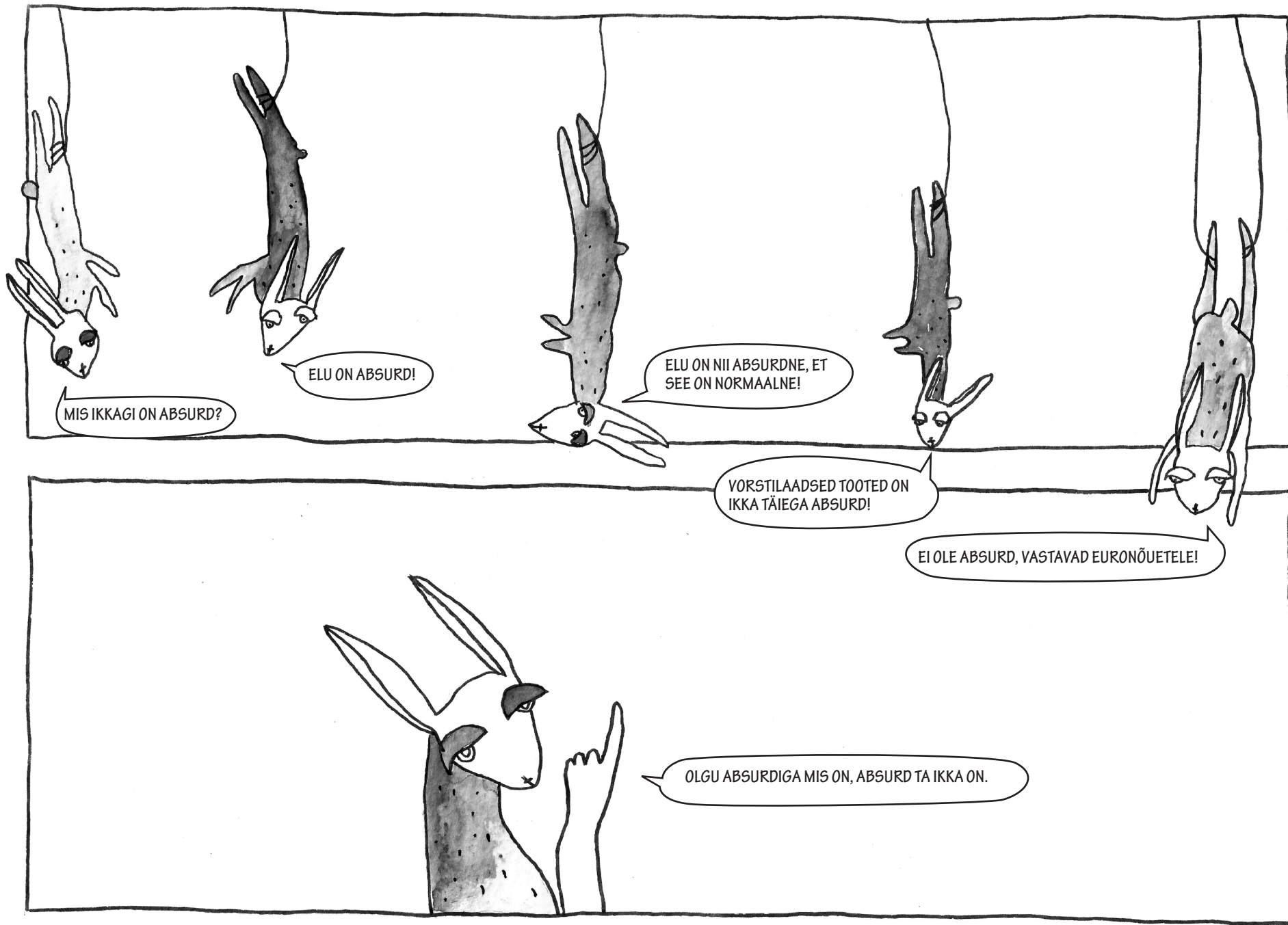
VORSTILAADNE TOODE ON ABSURD!
VORST OLGU VORST!

TRAHVI PEAB MAKSMA IKKA...

MEIL TAPA KANDIS PEETI BUSSITÄIS JÄNESEID
KINNI JA KÜSITI PILETIT. ABSURD!

AGA NATUKE ABSURDI ON ELUS HEA!

NALJA PEAB SAAMA!

MIS IKKAGI ON ABSURD?

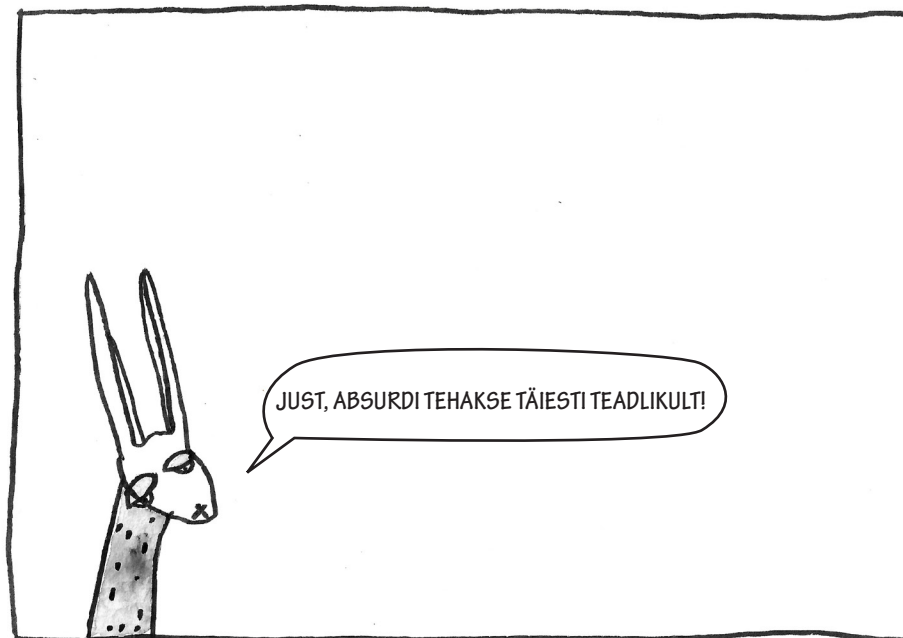
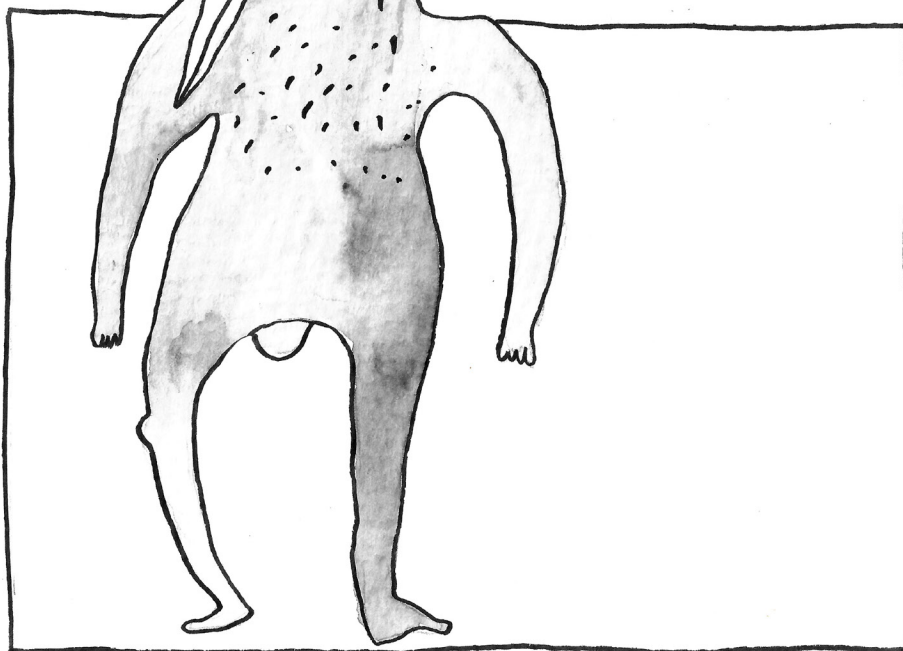
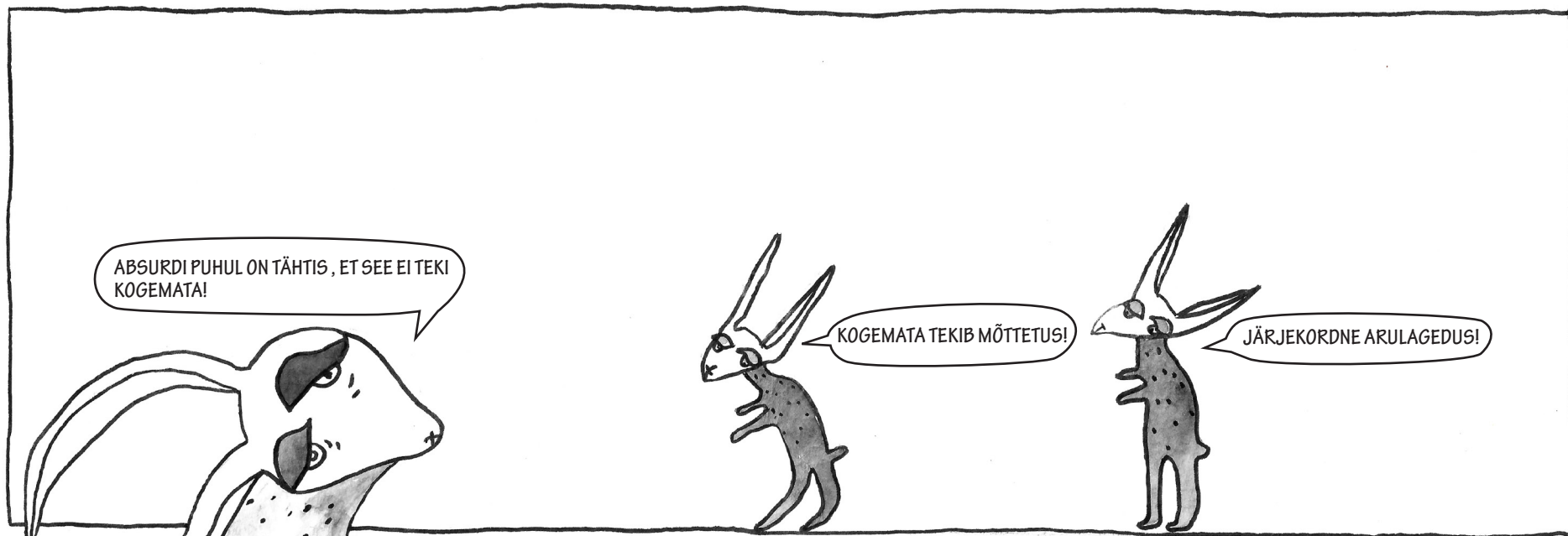
ELU ON ABSURD!

ELU ON NII ABSURDNE, ET
SEE ON NORMAALNE!

VORSTILAADSED TOOTED ON
IKKA TÄIEGA ABSURD!

EI OLE ABSURD, VASTAVAD EURONÕUETELE!

OLGU ABSURDIGA MIS ON, ABSURD TA IKKA ON.

ABSURDI TEKKEKS ON VAJALIK VÕTTA ÜKS ASI,

MIS TA RÄÄGIB?

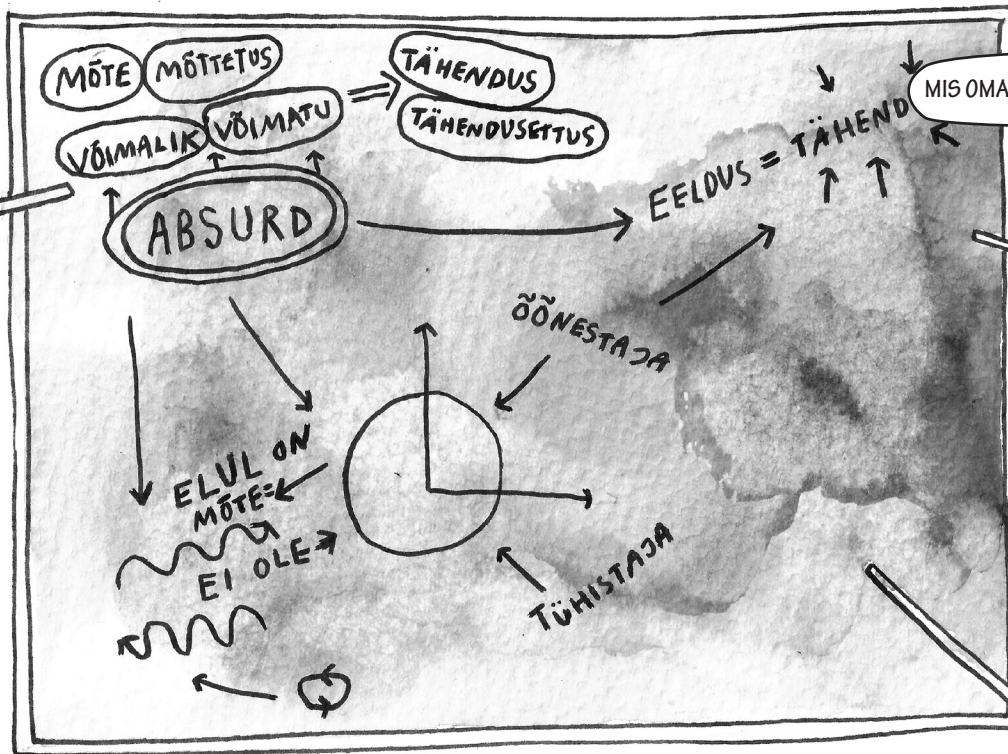
AH, MINGI VAIMUNÄRIMINE

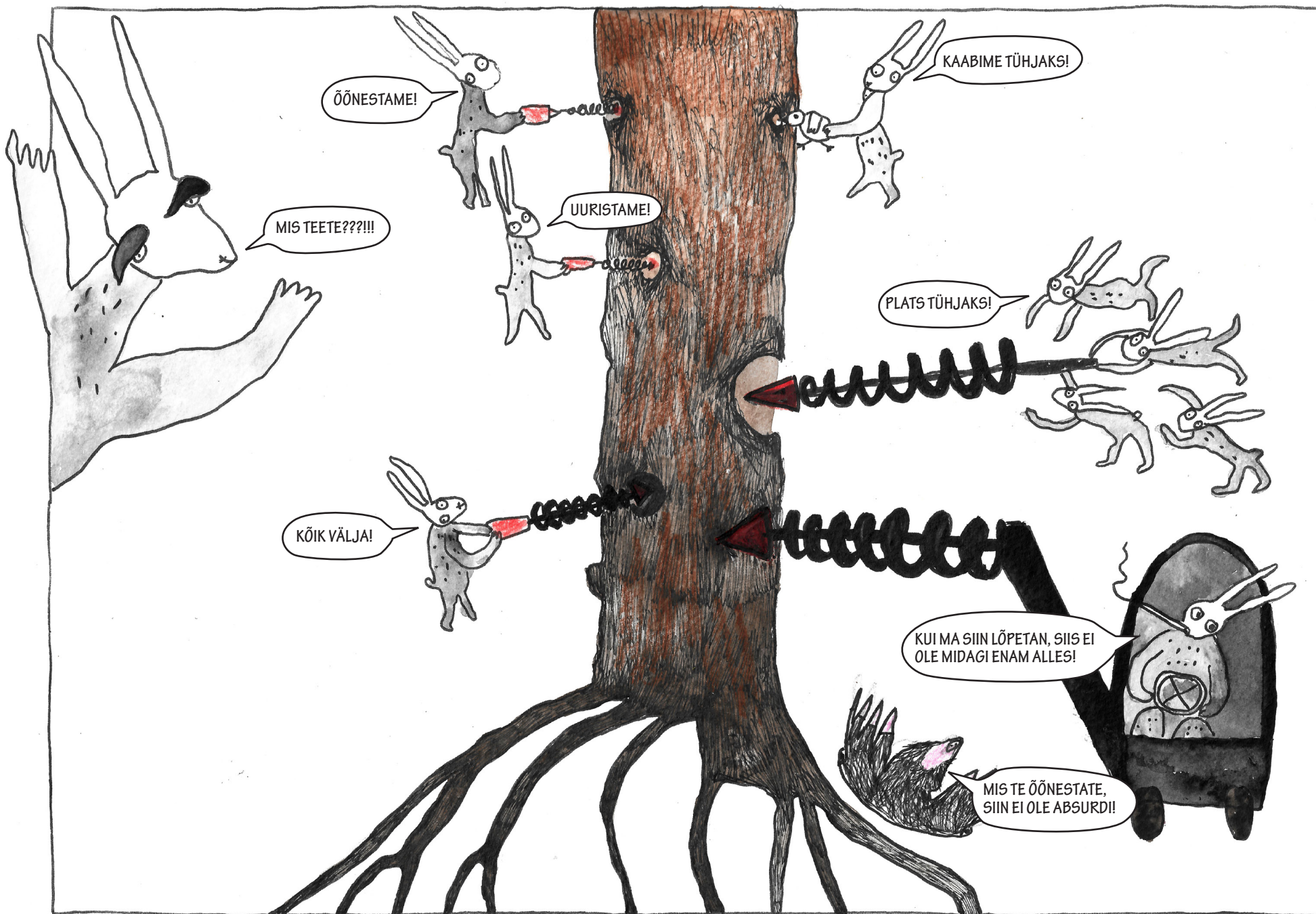
MIS HÄSTI NÄRITUD,
SEE POOL SEEDITUD.

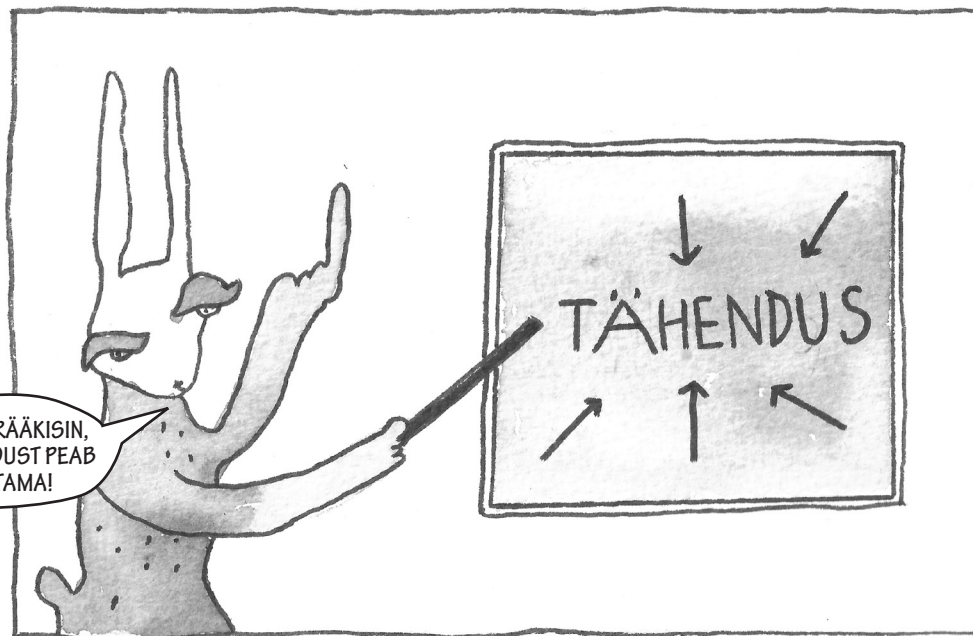
MIS OMAB MINGISUGUST TÄHENDUST.

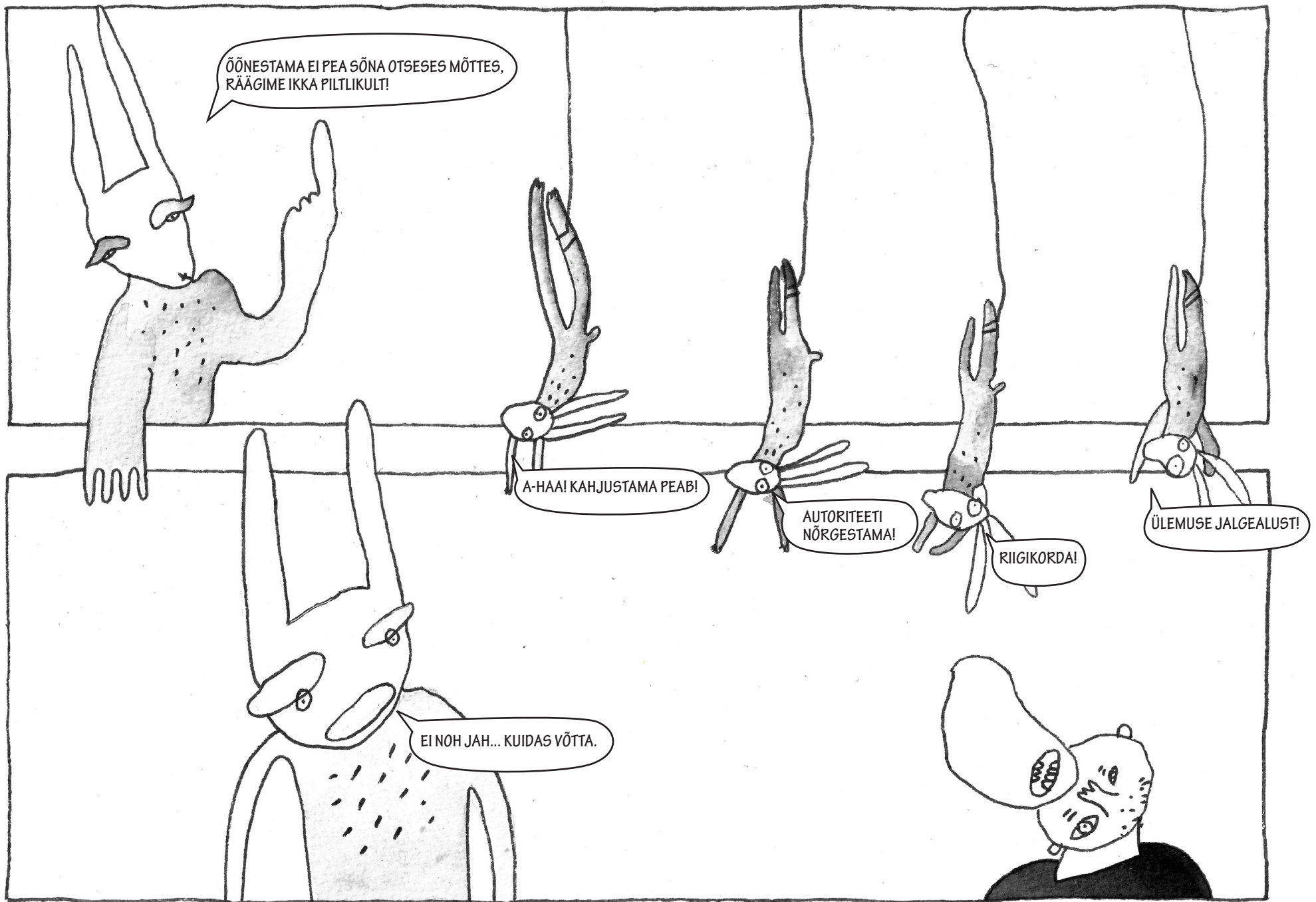
NÄITEKS, ELU! ELUL ON MÕTE.

SIIS TULEB HAKATA SELLE TÄHENDUST ÕÖNESTAMA!

ÕÕNESTAMA EI PEA SÕNA OTSESES MÕTTES,
RÄÄGIME IKKA PILTLIKULT!

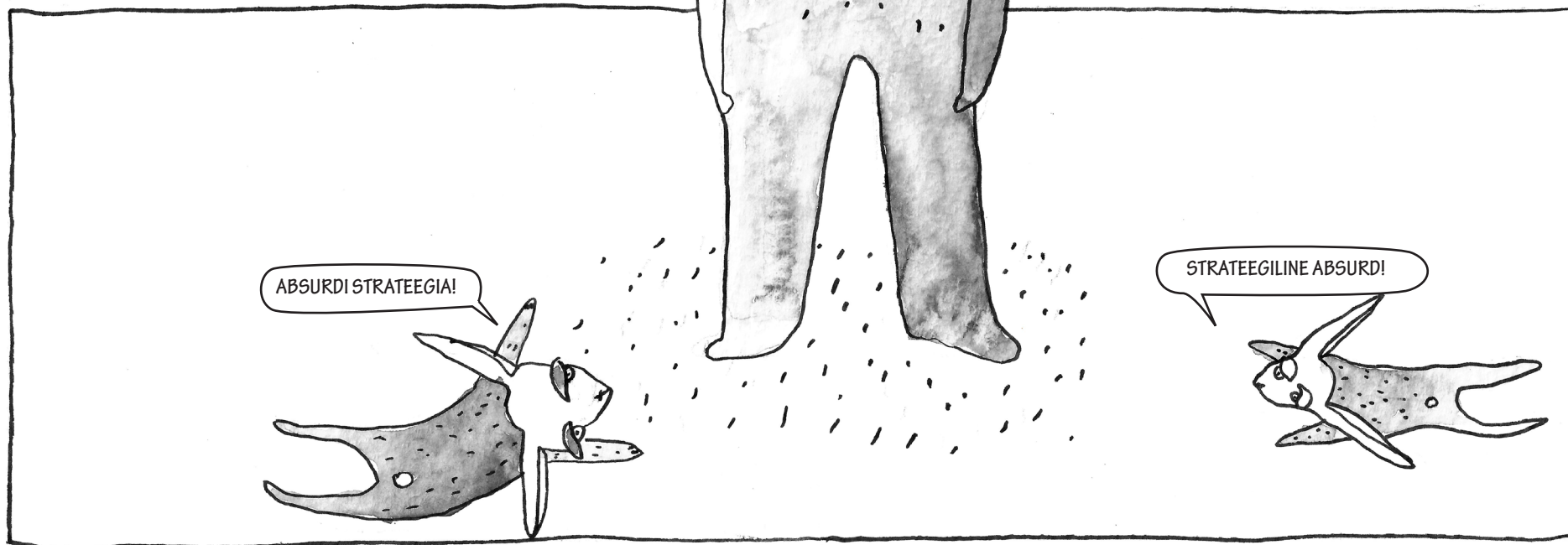
A-HAA! KAHJUSTAMA PEAB!

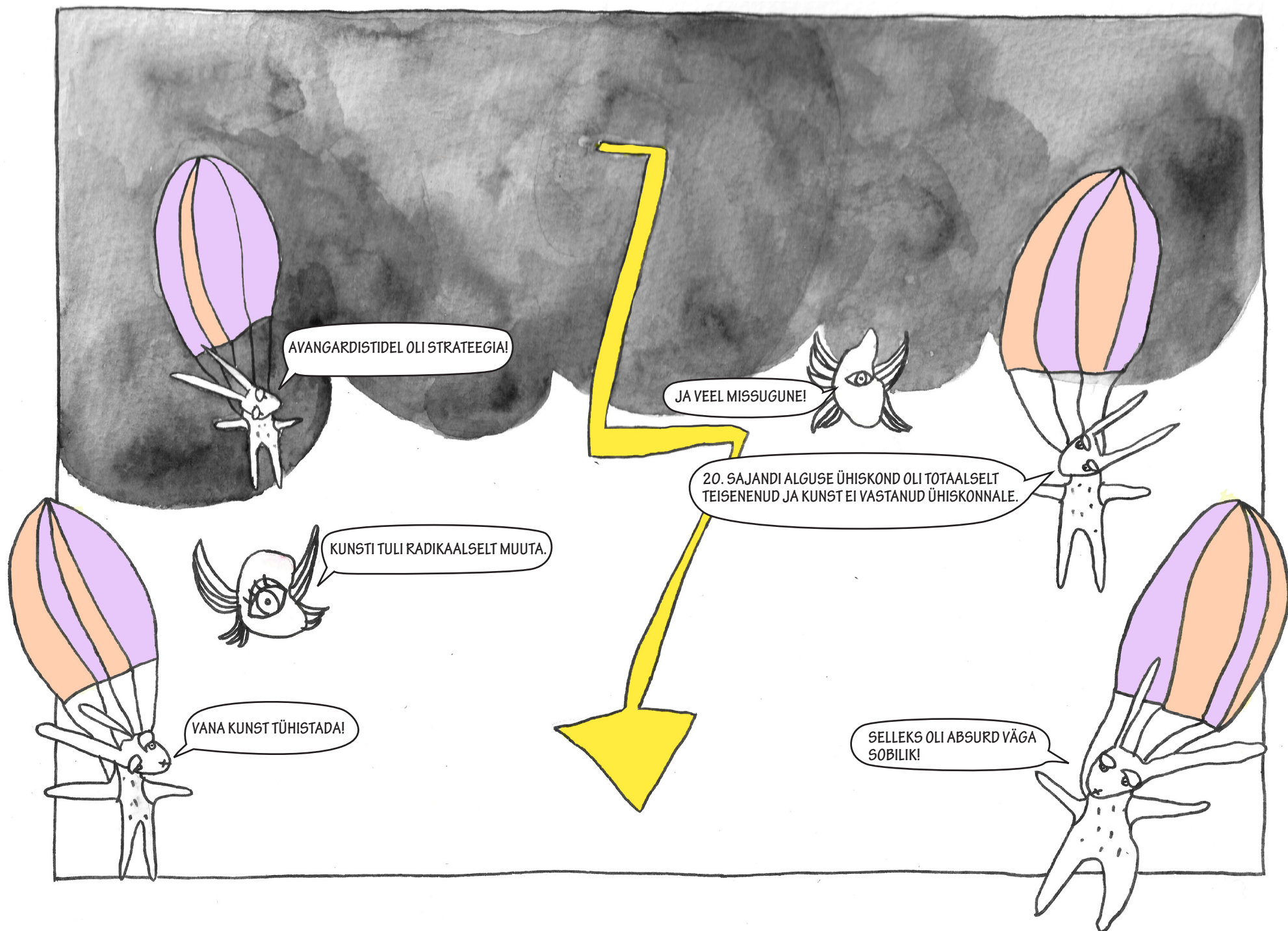
AUTORITEETI
NÕRGESTAMA!

RIIGIKORDA!

ÜLEMUSE JALGEALUST!

EI NOH JAH... KUIDAS VÕTTA.

AVANGARDISTIDEL OLI STRATEEGIA!

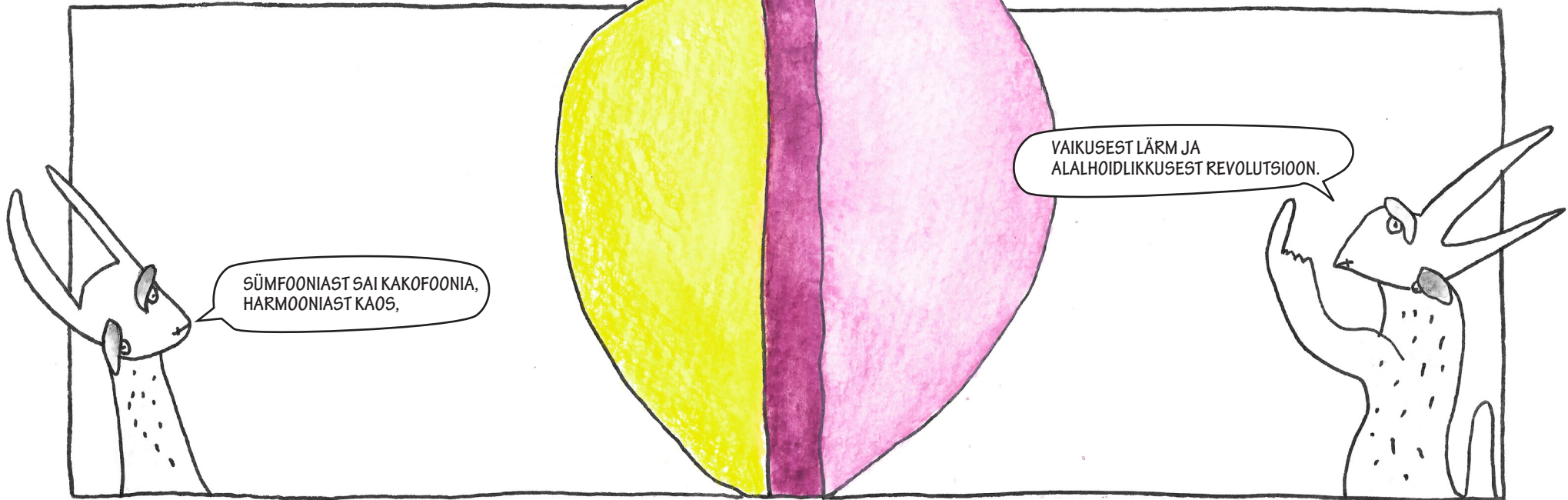
JA VEEL MISSUGUNE!

20. SAJANDI ALGUSE ÜHISKOND OLI TOTAALSELT
TEISENENUD JA KUNST EI VASTANUD ÜHISKONNALE.

KUNSTI TULI RADIKAALSELT MUUTA.

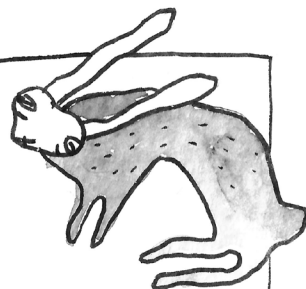
VANA KUNST TÜHISTADA!

SELLEKS OLI ABSURD VÄGA
SOBILIK!

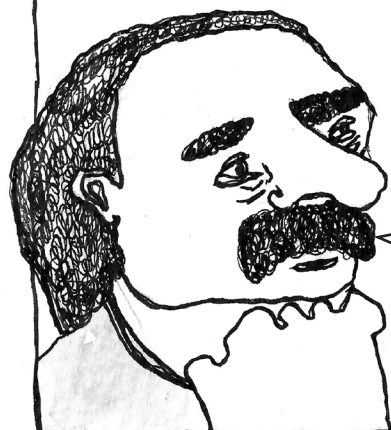

FUTURISMI ISA MARINETTI NÄGI "KUNINGAS
UBU" JA MÖTLES O-HOO!

MA LOON FUTURISTLIKU TEATRI,
PASSEISTLIKU TEATRI TÄIELIKU VASTANDI!

STATISTIKA KOHASELT KÄIS 90% ITAALASI
TEATRIIS JA AINULT 10% LUGES RAAMATUID.

MARINETTI NÄIDENDIS „JALAD“ OLID AINULT JALAD

ME OLEME JALAD ...

... JA TÄNASES ETENDUSES
ME TEILE MUUD EI NÄITA!

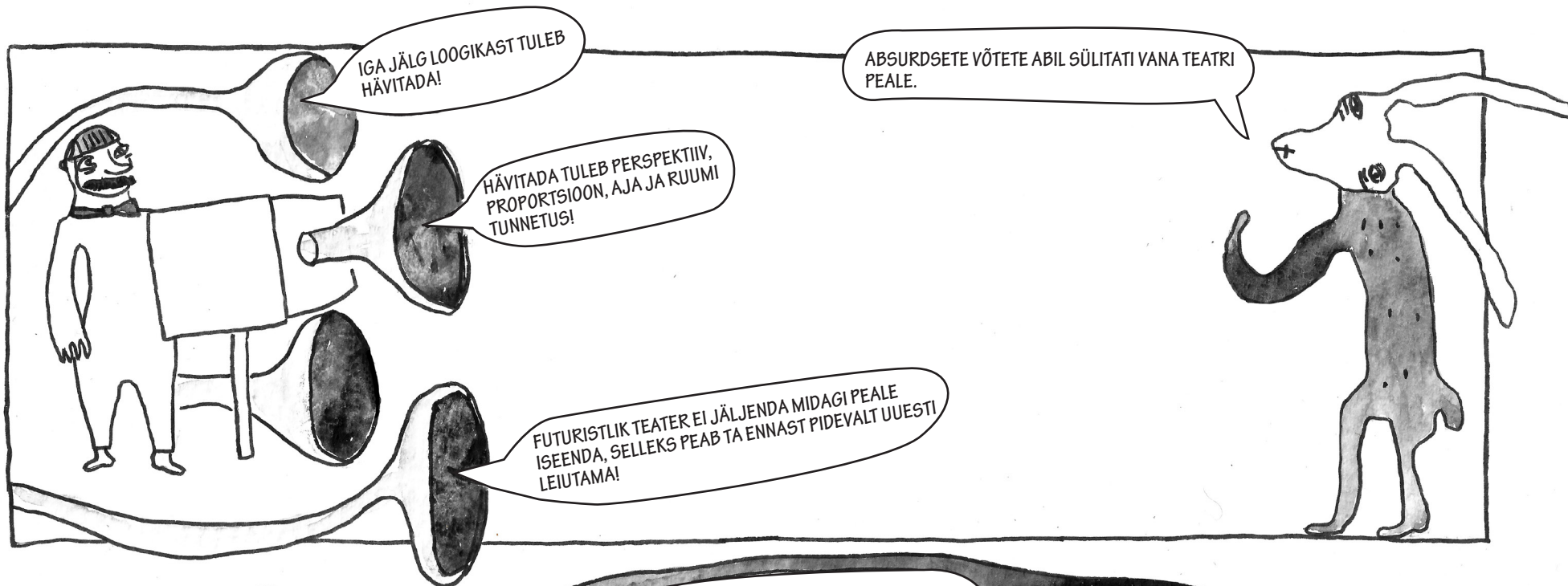
HA-HA-HA-HA!

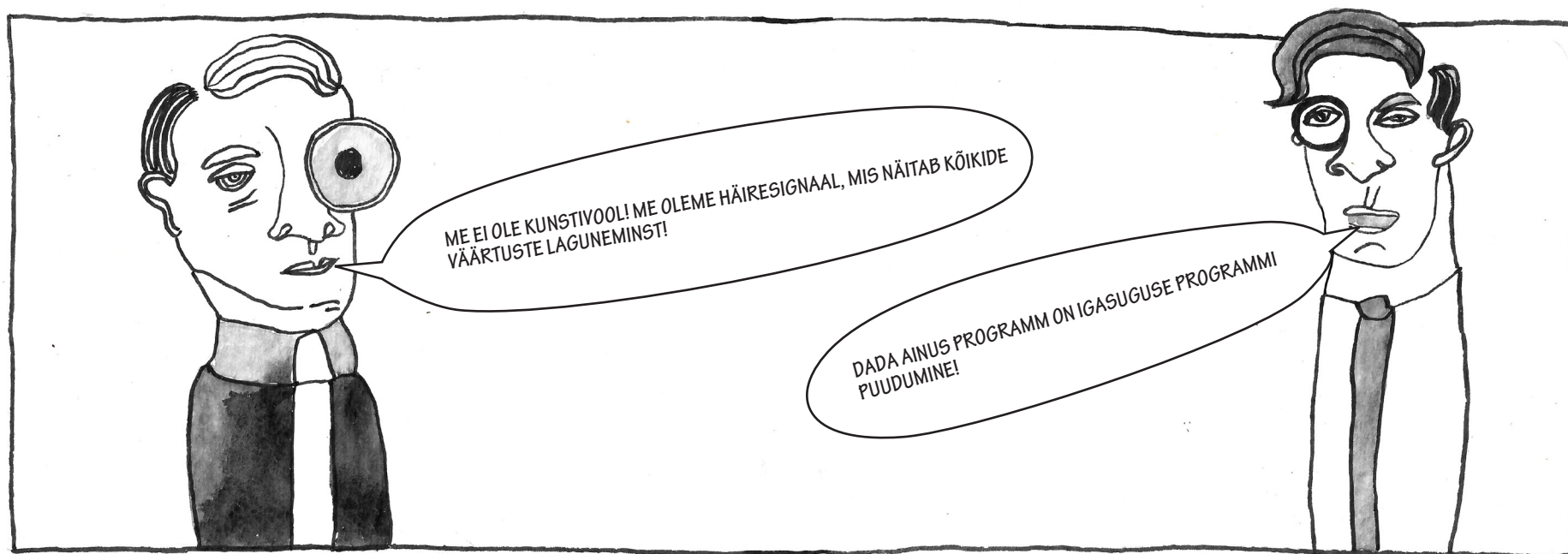
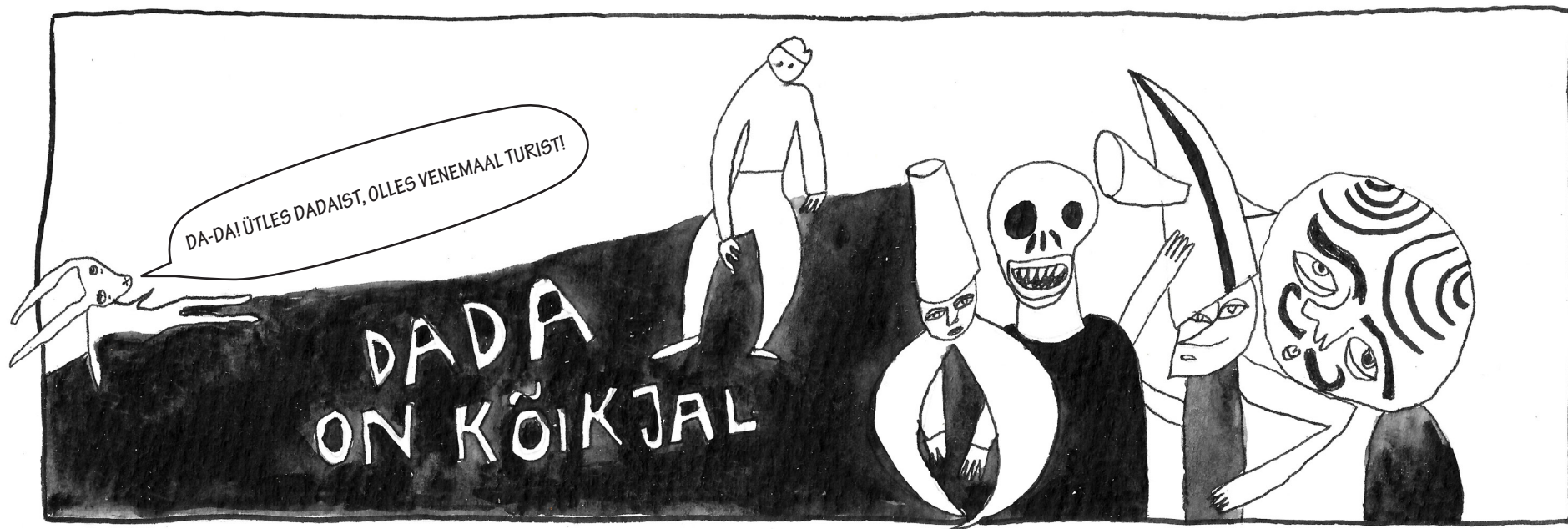

CORRA JA SETTIMELLI LAVASTUSES „NEGATIIVNE TEGU“
TULI MEES LAVALE, KÄIS NÄRVILISELT EDASI TAGASI NING
ÜTLES PUBLIKULE:

MUL EI OLE TEILE MIDAGI ÕELDA,
LASKE KARDIN ALLA!

SÜRREALISTID VÄLJENDASID ABSURDI ABIL MÕISTUSE
KONTROLLIST JA ESTEETILISTEST VÕI MORAALSETEST
KAALUTLUSTEST VABA MÕTET.

KOGEMUS ON PIIRATUD.

ELAGU AUTOMATISM! EI RATSIONAALSUSELE!

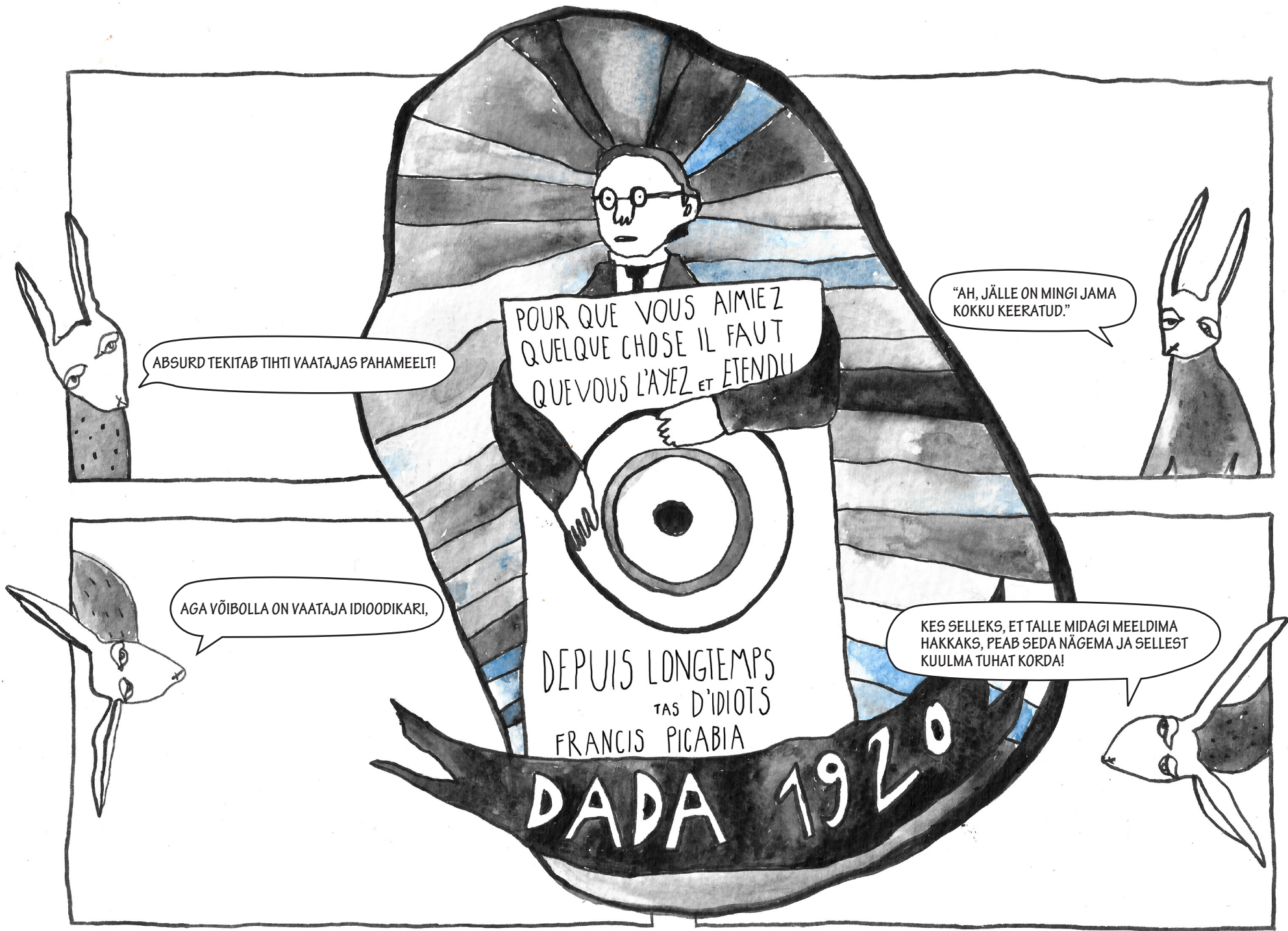
KOGEMUS KÄIB RINGIRATAST PUURIS.

KES NEED ON?

NEED ON VABAD MÕTTED!

KOGEMUST VALVAB TERVE MÕISTUS.

ABSURD TEKITAB TIHTI VAATAJAS PAHAMEELT!

POUR QUE VOUS AIMIEZ
QUELQUE CHOSE IL FAUT
QUE VOUS L'AYEZ ET ETENDU

"AH, JÄLLE ON MINGI JAMA
KOKKU KEERATUD."

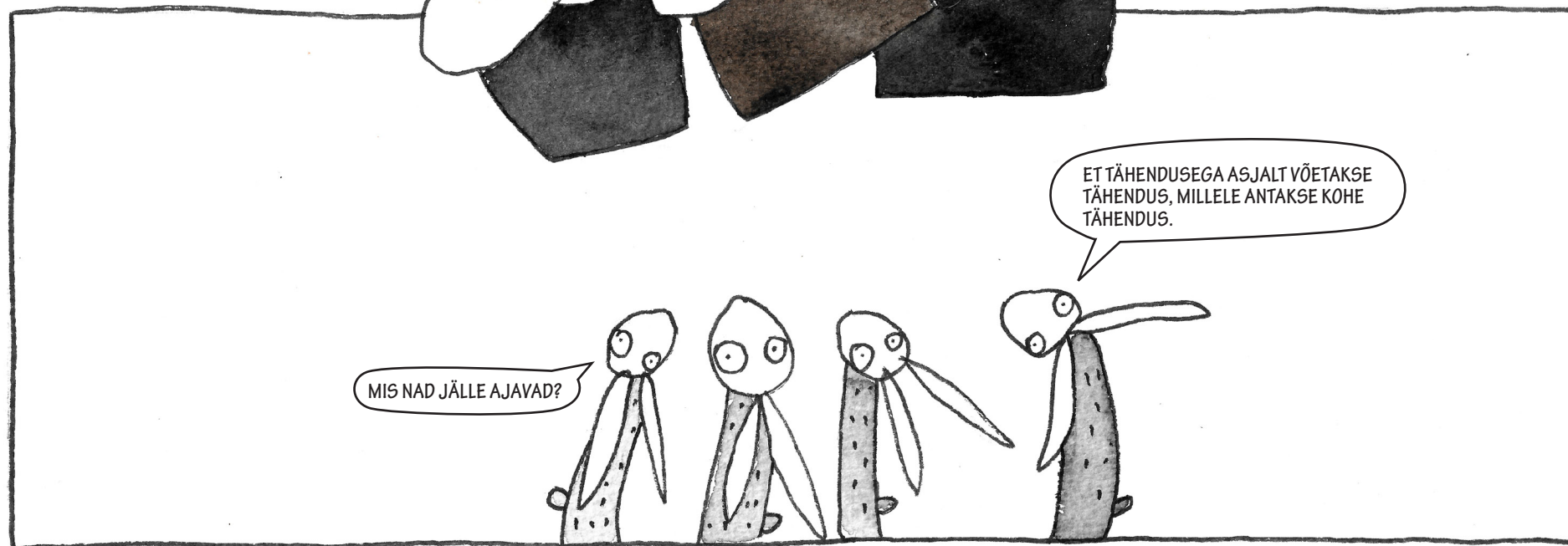
AGA VÕIBOLLA ON VAATAJA IDIOODIKARI,

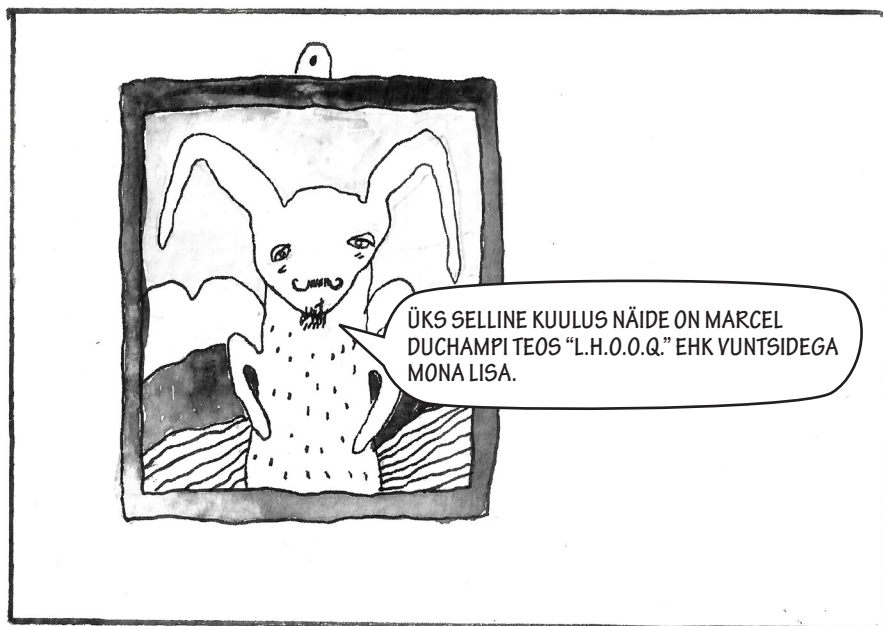
KES SELLEKS, ET TALLE MIDAGI MEELDIMA
HAKKAKS, PEAB SEDA NÄGEMA JA SELLEST
KUULMA TUHAT KORDA!

DEPUIS LONGTEMPS
TAS D'IDIOTS
FRANCIS PICABIA

DADA 1920

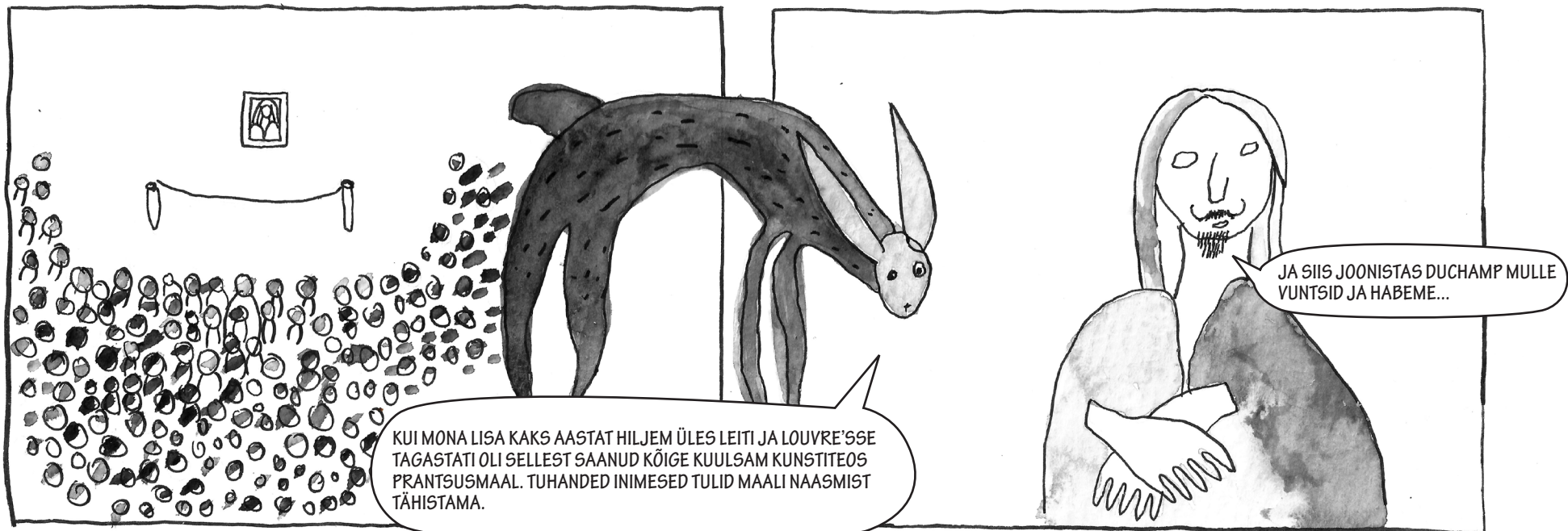

LUULETAJA GUILLAUME APOLLINAIRE JA KUNSTNIK PABLO PICASSO OLID MÕLEMAD MAALIVARGUSES KAHTLUSTATAVAD. APOLINAIRE OLIPICASSOLE 4 AASTAT VAREM MÜÜNUD LOUVRE'ST VARASTATUD VÄIKESI IBEERIA KIVIST SKULPTUURE, MILLE JÄRGI PICASSO HILJEM OMA KUULSA TEOSE "AVIGNONI NEIUD" MAALIS. APOLLINAIRE VEETIS ISEGI PAAR PÄEVA VANGIS.

KÜLL AGA NÄGID TEOST DUCHAMPI
SÕBRAD FRANCIS PICABIA,
SALVADOR DALI JA ANDRÉ BRETON.

EGA MA ISE ALGUL VUNTSIDEGA
MONA LISAT KUSKIL EI NÄIDANUD.

20 AASTAT HILJEM LEIDIS JEAN ARP
VANARAAMATUPOEST AJAKIRJA
"391" JA DUCHAMP JOONISTAS
PUUDUVA KITSEHABEME.

ABSURD!

PICABIA AVALDAS TEOSE REPRODUKTSIOONI OMA
AJAKIRJAS "391". PICABIA JOONISTAS MONA
LISALE VUNTSID, KUID UNUSTAS KITSEHABEME.

JAMA!

LOLLUS!

ARULAGEDUS!

MÖTTETU!

TÄIEST!

... JA KOHATUI!

MÖISTUSPÄRATUI!

DUCHAMPI TEOS TEKITAS ÜLDIST PAHAMEELT.
SAMAL AJAL KASVAS SELLE (KURI)KUULSUS.

DUCHAMPIL OLI ALTER-EGO NAISENA JA
"L.H.O.O.Q." TÕLGENDUSI TULI JUURDE.

ROSE SÉLAVY
DUCHAMPI ALTER-EGO
KÕLAB PRANTSUSE KEELES
"ELU TERVISEKS"

DALÍ MONA LISA
1954. A SALVADOR DALÍ
AUTOPOORTEE MONA
LISANA

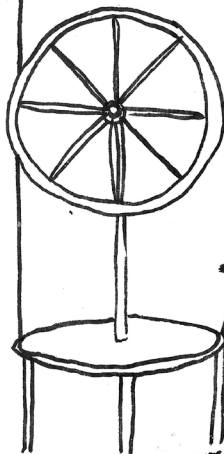
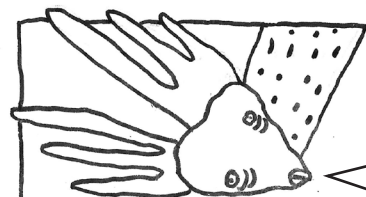

L.H.O.O.Q. RASEÉ
1965. A DUCHAMPI UUS
TOES MONA LISAST NIMEGA
"L.H.O.O.Q. RASEERITUD"

1964. A REPRODUTSEERIS
DUCHAMP ISE "L.H.O.O.Q."
JA TEGI SELLEST 35
KOOPIALISE SEERIA.

KA DUCHAMPI LOODUD TERMIN "READYMADE"
KINNITAS KANDA 20. SAJANDI KUNSTILOOS.

M. DUCHAMP, "JALGRATA
ESIRATAS" 1913

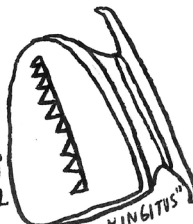
M. DUCHAMP
"VÄNNE MORTUD
KÄTT" 1915

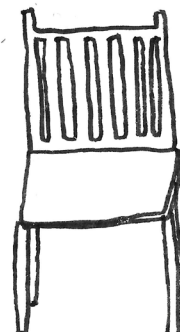
R. MUTT
M. DUCHAMP, "PÜRSKAKEV" 1917

P. PICASSO
"TÊTE DE TAUREN"
("PULLI PEÄ") 1942

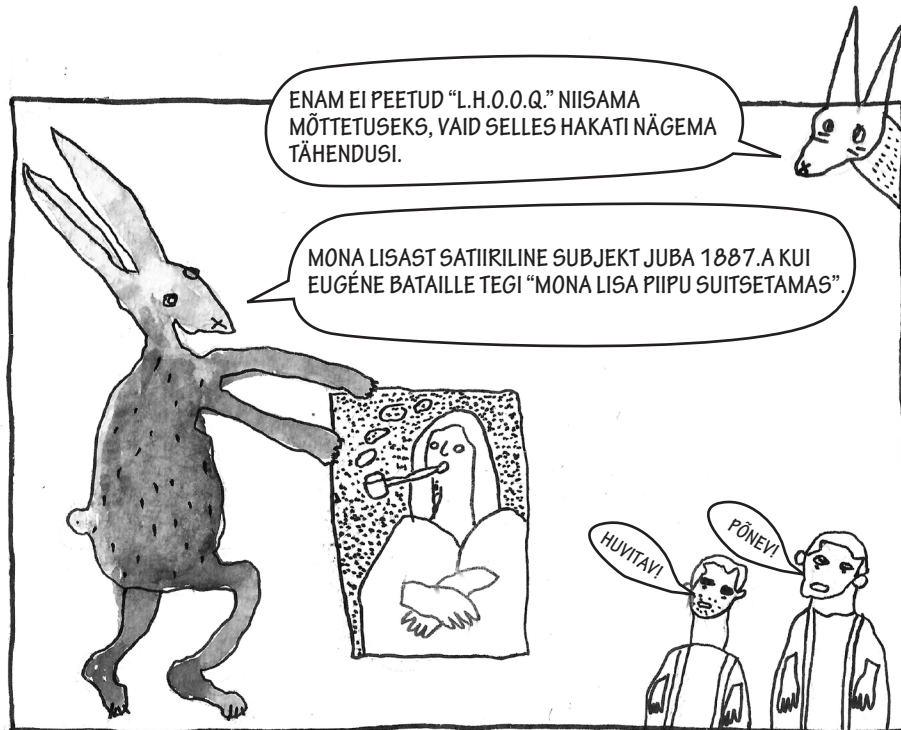
M. RAY "KINGITUS"
1927

J. KOSUTH, "ÜKS JA
KOLM TOLU" 1965

A. WARHOL
"CAMPBELLI SUPIPURK"
1962

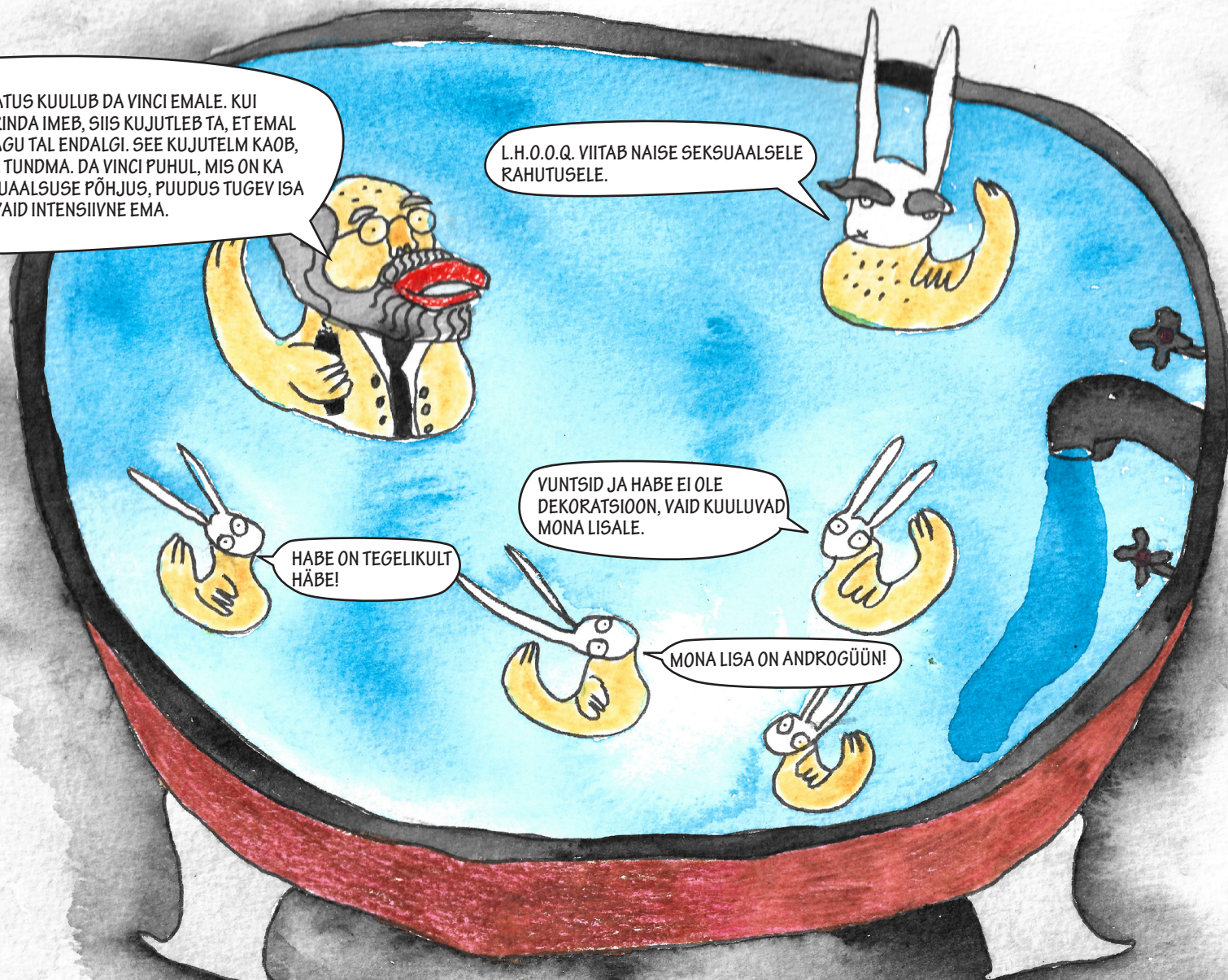
MONA LISA NAERATUS KUULUB DA VINCI EMALE. KUI POISSLAPS EMA RINDA IMEB, SIIS KUJUTLEB TA, ET EMAL ON GENITAALID NAGU TAL ENDALGI. SEE KUJUTELM KAOB, KUI LAPS ÕPIB ISA TUNDMA. DA VINCI PUHUL, MIS ON KA TEMA HOMOSEKUAALSUSE PÕHJUS, PUUDUS TUGEV ISA KUJU. KOHAL ÕLI VAID INTENSIIVNE EMA.

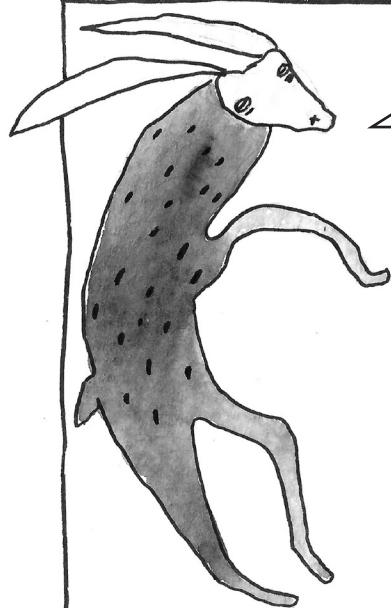
L.H.O.O.Q. VIITAB NAISE SEKSUAALSELE RAHUTUSELE.

HABE ON TEGELIKULT HÄBE!

VUNTSID JA HABE EI OLE DEKORATSIOON, VAID KUULUVAD MONA LISALE.

MONA LISA ON ANDROGÜÜN!

2017 MÜÜDI ÜKS "L.H.O.O.Q." PARIISI
SOTHEBY OKSJONIL 632 000 EUROGA.

DUCHAMPI "L.H.O.O.Q." OLI SAANUD HINNATUD
KUNSTIKLASSIKAKS, MILLEST LEIDSID INSPIRATSIOONI
UUE AJA LOOMINGULISED MÕTEJAD.

MUSKLI LISA

INTERNET ON TÄIS MONA
LISA MEEME.

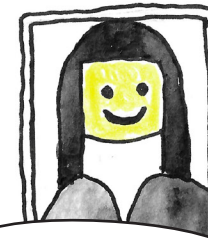
KOROONA LISA

SISALIKU LISA

KARANTIINI LISA

KUI MILLEGI ÜLE ON VAJA
IRONISEERIDA, SIIS TEEME
SELLEST MONA LISA MEEMI.

KOROONA LISA

KOROONA AJAL
OLIME ERITI POPID!

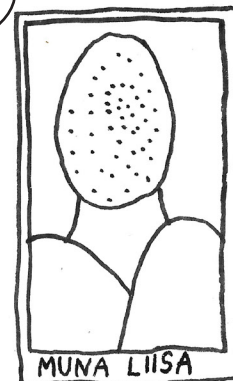
GAASI LISA

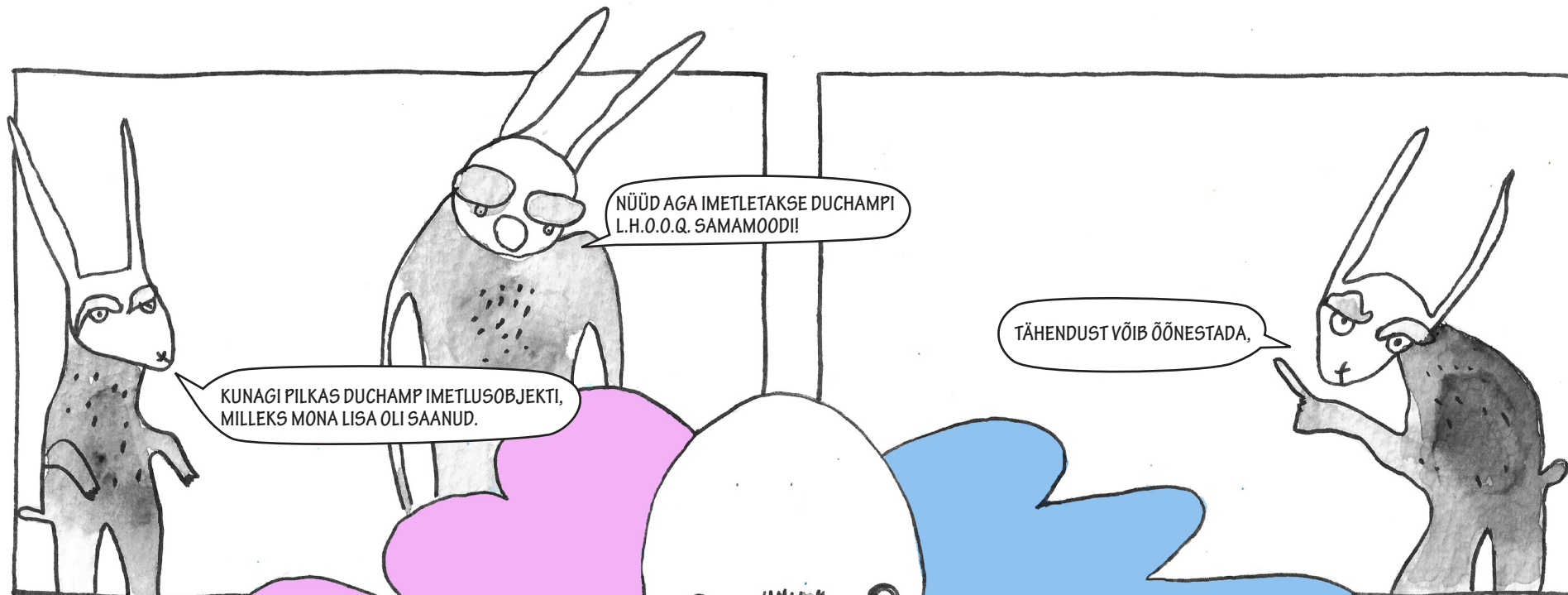
UFO LISA

PUTIN LISA

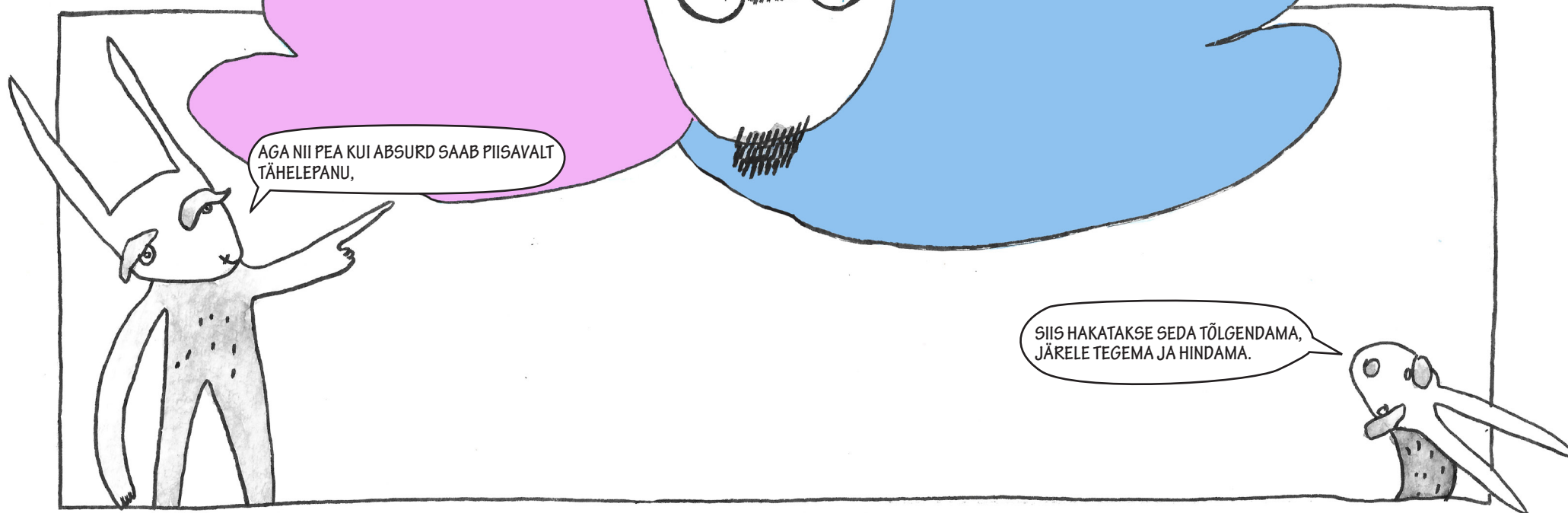
MUNA LIISA

KUNAGI PILKAS DUCHAMP IMETLUSOBJEKTI,
MILLEKS MONA LISA OLI SAANUD.

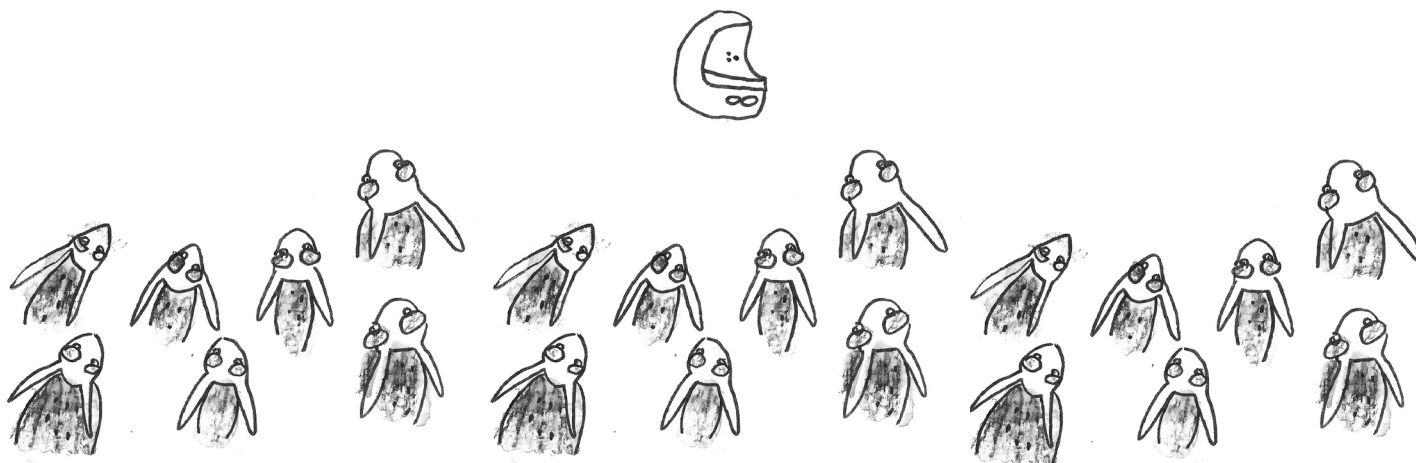
NÜÜD AGA IMETLETAKSE DUCHAMP!
L.H.O.O.Q. SAMAMOODI!

TÄHENDUST VÕIB ÕÕNESTADA,

AGA NII PEA KUI ABSURD SAAB PIISAVALT
TÄHELEPANU,

SIIS HAKATAKSE SEDA TÕLGENDAMA,
JÄRELE TEGEMA JA HINDAMA.

KUNAGI OLI PARIISIS 17 INIMEST, KES MÕISTSID
DUCHAMPI *READYMADE*’I, NÜÜD ON NEID 17 MILJONIT.
ÜHEL PÄEVAL, KUI KÕIK MAAILMA ASJAD ON SAANUD
READYMADE’IKS, EI OLE ENAM ÜHTEGI *READYMADE*’I.
MÕTE SELLEST, ET KUNSTNIK ISE OMA KÄEGA MIDAGI
MEISTERDAB, ON ABSURDNE.

